

Hrvatski

glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Godina XIX

Broj 181

2021.

ISSN 1800-5179

*450 godina
Bitke kod Lepanta*

Sadržaj:

- 3** Doprinos Bokelja u Lepantskoj bici
- 9** Odjeci Lepantske bitke u slikarstvu
- 17** Promocija zbirke pripovijedaka „Priče sa Prčanja“ Željka Brguljana
- 20** Pomorci iz Dalmacije i Boke u prekomorskim zemljama
- 24** obraćanje prof. dr. Ilije Laloševića u povodu teksta prof. Željka Brguljana koji je objavljen u Hrvatskom glasniku broj 180.
- 28** Vjekovi kotorskog pazara
- 32** Promovirana likovna monografija bokeške slikarice Vesne Šojat
- 36** Izložba radova Zorana Petrušića u Puli
- 40** Prvi akvarij u Crnoj Gori proteklog ljeta otvorio vrata za posjetitelje
- 42** Aktualnosti
- 50** Kronika Društva
- 52** Začeci turizma u Kotoru i Boki kotorskoj prema dokumentima Kotorskog arhiva
- 60** Bokeška pjatanca - Profumi od Gurdića
- 62** Jadranski otoci - Rab
- 65** Povijest brodskih kružnih putovanja u Boki kotorskoj: Atlantis
- 67** Crtnice o Bokeljima u Australiji

Poštovani čitatelji!

Nadala sam se da će druga godina pandemije biti bar malo blaža i opuštenija što se tiče naših života i aktivnosti, pa i financijskih mogućnosti. No, te nade nisu se ostvarile. Ono što je moje suradnike i mene, uz ostalo, dodatno rastužilo je činjenica da ove godine Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore nije dodijelio financijska sredstva najvažnijem projektu Društva – Hrvatskome glasniku. Iskreno se nadam da će nam biti obrazložena ta odluka komisije te da projekt koji je konstantan i transparentan već punih 18 godina, sljedeće godine neće biti doveden u sličnu poziciju. Svi se mi trudimo i mnogo energije ulažemo da očuvamo aktivnosti Društva i kontinuitet Hrvatskoga glasnika, ali bez pomoći i razumijevanja ne možemo puno učiniti.

Veseli me što je ovaj broj ipak mogao biti tiskan i to zahvaljujući Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan RH i obitelji Franović iz Sydneya.

Ove godine obilježava se 450 godina od Bitke kod Lepanta, što je i središnja tema ovoga broja Glasnika. Popratili smo i zanimljive izložbe, promocije i aktualne događaje između dva broja, ne zaboravivši ni naše redovite serijale.

Nadam se da će nam predstojeća zima biti „živahnija i svjetlija“ od prethodne, da ćemo imati mnogo više kulturnih i zabavnih događaja te da ćemo imati priliku o tome pisati.

Do novog čitanja, srdačno vas pozdravljam i želim svima dobro zdravlje!

Vaša urednica,
Tijana Petrović

Naslovnica: Lepantska bitka, Reljef u bronci, autor Vasko Lipovac 1984., Pomorski muzej Crne Gore Kotor

“Hrvatski glasnik”, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u gornjem desnom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Adresa: **Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor**
Telefon: +382 (0)32 304 232 · Faks: +382 (0)32 304 233
E-mail: hgd-kotor@t-com.me · WEB: www.hrvaticg.com
Žiro-računi: **520-361700-17** • **510-4741-76**
Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore – Kotor**

Urednica: **Tijana Petrović**
Uređivački odbor: **Marija Mihaliček, Tripo Schubert, Joško Katelan, Marina Dulović, Danijela Vulović i Jasmina Bajo**
Lektorica: **Sandra Ćudina** · Fotografije: **Matica, Radio Dux, Boka News, Radio Kotor, Zvonko Perušina, Miro Marušić, Pomorski muzej Crne Gore Kotor, arhiva HGD CG**
Grafička priprema i tisak: **Biro Konto, Igalo**
Naklada: 450 primjeraka

Doprinos Bokelja u Lepantskoj Bici ⁽¹⁾

Piše:
Slavko Dabinović

U povodu obilježavanja 450 godina Bitke kod Lepanta u Pomorskom muzeju Crne Gore u Kotoru održano je 28. rujna predavanje pod nazivom „Lepant 450“. O tom događaju govorili su: Slavko Dabinović, bibliotekar u mirovini i Ilija Mlinarević, kustos Pomorsko-tehničke zbirke.

***Boka kotorska
u Četvrtome
mletačko-turskom
ratu (Ciparski rat)
1570. – 1573. i
doprinos Bokelja
pobjedi u Lepantskoj
bici 7. 10. 1571.
godine***

Nekoliko dramatičnih događaja koji su prethodili Ciparskom ratu uvelike su utjecali na drastično pogoršanje stanja u Kotoru i Boki kotorskoj pa je šesnaesto stoljeće bilo jedno od najdramatičnijih razdoblja u povijesti Kotora i cijele Boke kotorske. Prva polovina ovog stoljeća stanovnicima

XVI. stoljeće predstavlja jedno od najdramatičnijih razdoblja u povijesti Boke kotorske

Boka Kotorska i Dubrovnik, autor Simone Pinargenti, 1573.

Kotora i Boke donijela je vrlo teške i sumorne dane, što je čak dovelo u pitanje i njihov opstanak u ovim krajevima, a kulminiralo je u vrijeme Ciparskog rata.

Snazan potres koji se dogodio 17. VI. 1520. godine ošteti je veliki broj kuća u gradu, što je umnogome otežalo život kako gradskog tako i seoskog

stanovništva na ovome području.

Napad udružene španjolsko-mletačke flote 27. X. 1538. godine na Herceg Novi i oslobađanje ovoga grada od turske okupacije nije donio neko značajno poboljšanje u životu stanovnika ovoga grada i njegove okolice. Sljedeće godine, početkom kolovoza 1539., turska flota koja je imala više od 100 brodova napala je Herceg Novi. Vraćanje Herceg Novog u turske ruke vodilo se pod zapovjedništvom kapudan-paše Hajrudina Barbarose i istog dana predao se Risan bez pružanja otpora. Nakon predaje Risna, Barbarosa je došao pred Kotor s cijelom flotom sredinom kolovoza i zatražio predaju grada. Nakon par dana opsade Barbarosa se na intervenciju Porte povukao s cijelom flotom iz Boke i Kotor je ostao neosvojen. Sljedeća pošast zadesila je Kotor 1563. godine. Jaki potres pot-

Hajredin Barbarosa (1470-1546), kapudan paša-zapovjednik flote. Bojana grafika, autor Agostino Veneziano 1535.

puno je razorio grad. Srušeno je 160 kuća dok su ostale bile jako oštećene i uskoro su se srušile. Cijeli grad je pretvoren u gomilu ruševina. Dvije

trećine stanovništva našlo je smrt pod ruševinama. Da bi tragedija bila veća, poginuo je i veliki broj seljaka iz okolice, koji su baš toga dana bili došli na sajam koji se svake godine održavao u Kotoru. Poginuo je i mletački providur grada Frančesko Priuli s obitelji. To je bio najsnažniji potres koji je Kotor doživio u svoj povijesti do tog vremena.

Također se velika opasnost za Kotor i Boku kotorsku javila kada je turska flota pod zapovjedništvom Piale-paše ušla u Jadran 10. srpnja 1566. godine, gdje se zadržala do kolovoza iste godine. Pred Herceg Novi flota je stigla oko 20. srpnja da bi 21. srpnja 1566. godine doplovila pred Kotor sa 140 brodova, od čega 120 galija i nešto malih galija i fusti. Na sreću, pašina flota se povlači iz Boke bez nekih većih ratnih akcija.

Dok se još nisu ni sanirale posljedice potresa iz 1563. i

spomenutih nemilih događaja, nastupilo je jedno od najdramatičnijih razdoblja u povijesti Kotora i Boke kotorske. Dana 1. srpnja 1570. godine počeo je Četvrti mletačko-turski rat iskrnavanjem turske vojske na Cipar, stoga je ovaj rat poznatiji pod imenom Ciparski. Trajao je do 1573. godine, a u sklopu njega odigrala se 7. 10. 1571. Lepantska bitka, posljednja bitka vođena galijama i najveća pomorska bitka u dotadašnjoj historiji pomorskog ratovanja. Tursko-mletački rat vodio se između Osmanskog carstva i Mletačke Republike za dominaciju u istočnom Sredozemlju. Sukob je započet napadom na otok Cipar i završio je turskim osvajanjem Kraljevine Cipra, koji je ostao u turskom posjedu i nakon izgubljene Lepantske bitke, u kojoj su Turci bili poraženi na moru, što je ipak rezultiralo njihovim gubitkom pomorske prevlasti u Sredozemlju.

Još od ožujka 1569. godine Osmanlije su zahtijevale od Venecije predaju Cipra, koji je bio u mletačkim rukama od 1489. godine.

Turski sultan Selim II. krenuo je na osvajanje Cipra s flotom od 200 galija, glavnim zapovjednikom imenovan je Lala Kara Mustafa-paša. Turci su se pod zapovjedništvom Lale Kare Mustafe-paše iskrcali 1. srpnja 1570. godine.

Nekoliko mjeseci prije pada Famaguste, posljednjeg uporišta na otoku Cipru, 7. ožujka 1571. papa Pio V. u dominikanskoj crkvi Santa Maria Sopra Minerva u Rimu osnovao je Svetu ligu, koju su u početku činile Genova, Papinske države i Kraljevina Španjolska. Mletačka Republika tada se odbila pridružiti Savezu, ali se ipak napokon pridružila Svetoj ligi 25. svibnja 1571. godine. Ovaj Savez potvrđen je u prisutnosti Pape, predstavnika

Mletačka opsada Herceg Novog tokom Kiparskog rata. Grafika, autor Đovani Kamočo.

Ali Paša Mujezinzade (?-1571), zapovjednik turske flote (kapudan paša). Crtež na papiru, nepoznati njemački autor 1571.

Famagusta u vrijeme Ciparskog rata.

španjolskog kralja Filipa II., dok su Serenissimu predstavljala dva visoka funkcionara Republike. Nakon izvjesnih neslaganja sudionika Lige, napokon je flota formirana, a zastavu, koju je blagoslovio Papa, svečano je dostavio kardinal Granvelle don Juan od Austrije u bazilici Santa Chiara u Napulju 14. kolovoza 1571. godine.

Venecija je još 18. III. 1571. proglasila ratno stanje. Ali i uz taj proglas Senata, u Boki je providur Bernardo Contarini nastojao biti oprezan. Posebna pažnja posvećena je kotorskoj tvrđavi i svim glavnim dijelovima zidina. Providur Contarini bio je protiv svih vojnih aktivnosti znajući da gradovi nisu dovoljno spremni da pruže jak otpor. Međutim, u Kotoru je dio plemstva bio za početak vojnih akcija, ali one nisu bile usklađene. Venecija nije bila sklona pasivnosti, nego je upućivala mali broj vojnika

pod vodstvom tzv. kondotijera (vojskovođa) koji su trebali organizirati šire akcije prema Albaniji i primorskim gradovima. Sva četiri kondotijera koja su bila poslana jedan za drugim nisu imala baš nikakvog uspjeha. Treći kondotijer, pukovnik Đakoma Malatestu, stigao je u Kotor s vojskom od 2.500 vojnika. Kako je Malatesta još dobio 200 vojnika sa svom ratnom opremom, pretpostavljalo se da će doći do neke ozbiljnije akcije, ali Malatesta je prije nego što je krenuo u pohod zapalio i opljačkao Orahovac, tada pod turskom vlašću. Dogodilo se nešto neočekivano, naišao je na zasjedu i bio zarobljen uz velike gubitke njegove vojske. Kasnije je taj njegov akt ocijenjen kao *veoma nebrižljiv i s malo kriterija*, jer je dopustio da ga uhvate *bosonogi seljaci i da ga kamenjem osakate i to bez oružja*. Ostatak Malatestine vojske podijeljen je Ulcinju,

Baru i Kotoru. Na kraju je stigao i četvrti mletački kondotijer konte Siarra Martinengo sa 600 vojnika Francuza. Inače, konte Martinengo ostao je u lošoj uspomeni jer je njegova vojska koju su činili francuski plaćenici učinila golemu štetu u Kotoru i okolici. Vojnici su ulazili nasilno u kuće, koje su bile zaključane i bez gospodara umrlih od kuge, odnoseći ono što je bilo najbolje. Također, uništili su sve stanove koji su im bili dodijeljeni, palili su podove i grede. Kasnije su Kotorani izjavili da su ovi vojnici počinili puno više štete nego potres u 1563. godini koji je ošteti veliki i najbolji dio grada Kotora, a prema uobičajenom mišljenju *jedan od najnaprednijih gradova na obali postao je najoštećeniji i najopustošeniji*. Kotoru, u koji nikad nije ušla vojska, golemu štetu tako su nanijeli francuski plaćenici.

*Papa Pio V (1504-1572),
autor slike El Greco 1600 cca.*

*Filip II (1527-1598), španjolski kralj. Ulje na platnu,
autor Sofonišba Anguissola 1565.*

Najveća opasnost Kotoru, kao i svim ostalim mletačkim gradovima na Crnogorskom primorju, zaprijetila je u ljeto 1571. godine. Krajem travnja 1571. velike turske kopnene i pomorske snage krenule su iz Carigrada prema Balkanu i Jadranu. U srpnju 1571. godine velika turska flota prije nego što će otploviti za Lepant uplovila je u Jadransko more s galijama pod zapovjedništvom Perhat-paše, u čijem sastavu su bili Uludž Alija i kalabrijski poturica gusar Karakodža (Crnooki). Na vijest o dolasku turske flote u Veneciji je zavladao prava panika. Već krajem srpnja Turci su opsjeli i napali grad Ulcinj s 30 galija, kao i s kopnenim snagama, da bi se nakon osmodnevne borbe Ulcinj predao. Uludž Alija izvršio je strahovit pokolj nad Arbanasima koji su se predali, a rektora i vojnog zapovjednika grada pustio je slobodno u Dubrovnik. Grad je opljač-

kan i zapaljen. Obranom grada zapovijedao je spomenuti kondotijer konte Martinengo. Odmah nakon pada Ulcinja, početkom kolovoza 1571. godine Bar se odmah predao čim se saznalo za pad Ulcinja. Barski providur Aleksandar Donato kad je vidio da je pao Ulcinj, još prije nego što su Turci stigli nadomak grada, poslao je gradske ključeve Uludž Aliji. Oko 800 vojnika koji su branili grad bačeni su na galije. Zbog toga je mletačka vlada 2. 11. prognala Donata zauvijek te naredila ako bude uhvaćen da se dovede u Mletke i objesi između dva stupa, nogama prema gore. Mletački zapovjednik posade Vidaccioni tajno se dogovorio s Perhatpašom da preda grad tako da pusti posadu gradske obrane da izađe iz grada s razvijenim barjakom i ukrca se na brodove za Dubrovnik, kako je prije učinila i posada grada Ulcinja. Kad je mletačka posada izaš-

la iz Bara, turska vojska ušla je u grad i u katedrali, dok je nadbiskup Ivan Bruni govorio misu pred narodom, Turci su ga uhvatili i bacili na galije te je poginuo u Lepantskoj bitci 7. 10. 1571. godine.

Kalabrijski poturica gusar Karakodža (Crnooki) uplovio je s 18 brodova, što je bio dio flote alžirskog paše Uludž Alije, u Boku krajem mjeseca srpnja. Gusar Chiozzotto iz sastava Uludž Alije napao je 5. kolovoza s oko 10 brodova Perast s namjerom da ga spali. Razorili su opatiju sv. Jurja s crkvom i zapalili u Perastu mnogo kuća. Zatim, kad je stigao pred Kotor, Kotorani su nešto prije izašli iz grada s određenim brojem vojnika i sakrili se u nekoj šumi u blizini, iznenada su napali i ubili 150 turskih vojnika među kojima spomenutoga gusara Chiozzotta i teško ranili Karakodžu, koji je kasnije poginuo u Bici kod Lepanta.

Ploča na katedrali Sv. Tripuna o opsadi Kotora od strane turskog vezira Partat Mehmed paše.

Na čelu ove flote, kako smo naveli ranije, nalazio se Perhat-paša koji je poslao mletačkog kapetana Augustina Barbatija, zarobljenog u Baru, da od providura traži predaju grada i zaprijetio pašinom okrutnošću. Odgovor providura je bio negativan s odlučnošću da će braniti grad ne samo od Perhat-paše, nego i od cijele turske sile. Turci su upozoreni da ako se čauš koji je donio poruku ne skloni ispred grada, na njega će biti otvorena vatra iz arkibuza. Kotor je u ovom vremenu bio znatno oslabljen pružanjem pomoći Baru, Ulcinju i Budvi s hranom, oružjem i vojskom. Kontarini se nadao pomoći mletačke flote koja nije stigla, ali padom Ulcinja, Bara i Budve otpor Kotorana je dobio veću snagu da se grad ne preda bez velike muke. Na početku ovog rata u Kotoru je bilo samo 100 vojnika i 300 građana, plemića, pučana i zanatlija sposobnih za vojsku. Seljaka iz okoline je bilo 220, ali su morali biti na zemlji, dok je od 500 Peraštana u gradu bilo samo 70. U opsadi je su-

djelovalo 50 brodova. O pokušaju osvajanja Kotora govori natpis na katedrali sv. Tripuna. U tekstu s ploče iz tog vremena na katedrali spominje se Perhat-paša gdje piše kako se **nadao da će strahom pred njihovom silom skršiti srca branitelja**. Prema ovom natpisu, vrhovni vojskovođe sultana Selima II. su velikom vojskom i brodovima krenuli da osvoje Kotor misleći da će to lako izvesti. Odvažni providur Bernardo Kontarini i rektor i providur Zakarija Salamon uspjeli su obraniti grad. Vrlo vješto pripremili su obranu tako da su Turci preko svojih izvidnica uočili kako je grad dobro opskrbljen za obranu, a vlasti neustrašive. Kotorski providur Kontarini, vrlo pronicljiv i sposoban čovjek, od samog početka rata ozbiljno je pripremao grad za obranu. Resul-aga, dizdar H. Novog, podmitio je jednoga mletačkog kapetana čete od 80 vojnika u Kotoru i obećao mu položaj sandžakbega i novčanu nagradu ako jedno jutro na određeni znak otvori vrata grada i

omogući upad u grad. Vojska iz Herceg Novoga stigla je kopnom i morem. Međutim, providur Kontarini, koji je imao odličnu obavještajnu službu, doznao je za izdaju kapetana i objesio ga. Kotor je bio pod opsadom od 10. do 17. kolovoza 1571. godine. Međutim, bez ikakvih akcija flota Perhat-paše nakon sedam dana 18. VIII. 1571. napustila je zaljev, kao i kopneni dio vojske. Turska flota se napustivši zaljev počela povlačiti prema jugu kako već formirana flota Svete lige ne bi zatvorila Jadran.

Na kopnu su usporedno na granicama s Turskom uslijedili napadi raznih turskih formacija tako da su i s te strane nastali teški dani u kojima su dominirali krvoprolića i pljačke. Očito je bilo da su sve nade i oči bile uprte u akciju oko formiranja Ligine flote. Sukob se približavao i zbog toga Uludž Alija dobiva nalog da se odmah priključi glavnini turske flote.

(...)

Odjeci Lepantske bitke u slikarstvu

Andrea Vicentino, Lepant, Duždeva palača u Veneciji

Piše:
Marija Mihaliček

Lepantska bitka odigrala se 7. listopada 1571. godine, za vrijeme Ciparskog rata (1570. - 1573.), na ulazu u Korintski zaljev kod Lepanta, današnjega grada u Grčkoj NAFFAKTOSA (NAUPAKTOS). To je bila najveća pomorska bitka galija između flote kršćanske Svete lige i Turske flote pod zapovjedništvom Ali-paše. Flotu Svete lige činile su Venecija, Španjolska, Malta, Papinska Država uz sudjelovanje flota Đenove

Odmah nakon velike pomorske bitke kod Lepanta, već 1572. godine nastaju prve i najupečatljivije slikane kompozicije. Poznavanje toka bitke i živa svjedočanstva preživjelih nadograđivana su imaginacijom umjetnika, a rezultirala su impresivnim i dramatičnim scenama pomorskog okršaja galija i brodova te velikim stradanjem ljudstva s galija.

Duždeva palača

i Toskane. Glavni zapovjednik flote bio je Španjolac Don Huan Austrijski, polubrat kralja Filipa II. Gian Piero Contarini u djelu *Historia Veneta delle cose successe dal principio della guerra di Cipro fino alla giornata di Lepanto, Venetia 1572.* (*Historija Venecije o stvarima koje su se dogodile od početka Ciparskog rata do bitke kod Lepanta*), donosi popis brodova koji su sudjelovali u bitci, a skoro polovica od tog broja bili su brodovi iz krajeva koji su bili pod mletačkom vlašću: iz Istre, Dalmacije, s Krete, Jonskih otoka i Cipra. Među galijama koje su dali gradovi s istočne obale Jadrana istaknuto mjesto zauzima kotorska galija *San Trifone*, pod zapovjedništvom plemića Jerolima Bizantija (Kotor, 1533. - Lepant, 7. X. 1571.). Jedan je od nekoliko zaslužnih pomoraca-vojnika poteklih iz poznate kotorske obitelji B. (npr. Marin, druga pol. XIV. st., te Juraj i Marin, XV. st.). Kao zapovjednik u mletačkoj službi istaknuo se u više bitaka protiv Turaka i gusara na

Sredozemlju. Zapovijedajući kotorskom ratnom galijom *San Trifone*, sudjelovao je i poginuo u Bitki kod Lepanta. U okršaju protiv četiri turske galije izginuli su svi članovi posade. U kršćanskoj armadi sudjelovalo je više od dvadeset dubrovačkih brodova, a gradovi pod vlašću Venecije imali su obvezu dati galije i posade s mnogobrojnim pomorcima i veslačima *galijotima*. Galije koje su opremili gradovi na istočnoj jadranskoj obali, koje su se borile na Lepantu u sastavu Venecijanske ratne flote, bile su: *Lav*, zapovjednik Ivan Dominik de Tacco (Kopar); *Sveti Nikola*, zapovjednik Nikola Dražić (Cres); *Uskrsli Krist*, zapovjednik Ludovik Cikuta (Krk); *Sveti Ivan*, zapovjednik Ivan Dominis (Rab); *Sv. Jeronim*, zapovjednik Ivan Balčić (Hvar); *Sveti Juraj*, zapovjednik Krsto Lučić (Šibenik); *Žena*, zapovjednik Ludovik Cipiko (Trogir). Uz njih, tu je bila i galija *Sv. Tripun*, kojom je zapovijedao plemić Jerolim Bizanti (Kotor, 1533. - Lepant, 7. X. 1571.). Jedan je od nekoliko

zaslužnih pomoraca-vojnika poteklih iz poznate kotorske obitelji koja je dala nekoliko istaknutih pomoraca. Jerolim Bizanti je u okršaju protiv četiri turske galije poginuo u Bitci kod Lepanta zajedno sa svim članovima posade, među kojima je bilo dvadeset Peraštana. U bitci su se posebno istaknuli Peraštani na raznim brodovima mletačke flote, a značajnu ulogu imali su predstavnici 12 peraških bratstava koji su imali čast čuvanja državne zastave Svetoga Marka *gonfalona* na mletačkome admiralskom brodu kojime je zapovijedao Sebastiano Venier, kasnije mletački dužd. Pokraj Lepanta gine i sedam peraških zastavnika *gonfaloniera* i peraški pomorac Petar Stjepković Marković, predak poznatoga Marka Martinovića, pilota na glavnome brodu Don Huana Austrijskoga.

Pobjeda koju je izvojevala flota nad mnogo jačom turskom silom srušila je dotadašnje uvjerenje europskog svijeta o snazi i nepobjedivosti turske sile na moru. Iako je okončanjem Ciparskoga rata 1573. Mletačka Republika izgubila otok Cipar i gradove Bar i Ulcinj, Lepantska bitka smatra se velikom prekretnicom jer ona označava sprečavanje širenja Turske prema europskom dijelu Mediterana, a ujedno Veneciji donosi definitivnu prevlast na moru. Lepantska bitka uz veliki historijski značaj ima i veliko simbolično značenje, koje u kolektivnoj memoriji naroda, posebice Mediterana, živi i danas.

Od antičkih vremena, kroz sve epohe i stilove u povijesti umjetnosti nalazimo prikaze sukoba i bitaka koje su u kolektivnom pamćenju slavile pobjede i označavale prekretnice. Pomorske bitke i okršaji na moru kao teme slikarstva ukorijenjene su u tradiciji me-

diteranskoga kulturnog prostora i tijekom vremena ostavile su mnoge poznate prikaze tih događaja. U slavu Lepanta ispisane su mnoge povijesne stranice, pobjeda i stradanje bili su inspiracija za mnoga umjetnička djela: književna, glazbena i posebno likovna. Memoriji na taj historijski događaj pridonose uz bakroreze mnoge slike, freske, tapiserije... na njima se slavi i glorificira pobjeda Svete lige i Venecije u prikazima same bitke, portretima glavnih aktera - onih koji su rukovodili bitkom i pridonijeli pobjedi. U sakralno slikarstvo se uvodi nova ikonografija, koja će posebno u vrijeme baroka religioznim slikama, oltarskim palama posvećenim novom tipu Gospe od Ružarija ili Gospe od Pobjede, u crkvama Venecije, čitavog Mediterana i Europe slaviti Blaženu Djevicu Mariju, pripisujući joj zasluge za pobjednički ishod kršćanske flote.

Međutim, prvi i najvjerođostojniji prikazi samog događaja, tj. Bitke kod Lepanta, a koji uključuju pripreme, raspored sukobljenih brodova i tok samoga pomorskog okršaja, donose najpoznatiji kartografi XVI. stoljeća: Ferrando Bertelli i Šibenčanin Martin Rota Kolunić. Oni su ostavili nekoliko rekonstrukcija poznatoga historijskog događaja na papiru u tehnici bakroreza. Iako se u ovim grafičkim prikazima teži vjerodostojnosti, pa zato ovi prikazi imaju izrazito dokumentarni značaj, ne treba zanemariti ni likovnu dimenziju. U Lepantskoj bitci život je izgubio poznati peraški pomorac Petar Stjepković Marković, predak čuvenog Marka Martinovića, kao pilot na glavnome brodu Don Huana Austrijskog. Na mletačkome admiralskom brodu, zapovjednika Sebastiana Veniera (kasnijeg mletačkog dužda), gine

Paolo Veronese, Zavjetna slika i portret dužda Sebastiana Veniera

Paolo Veroneze, Lepantska bitka u Duždevoj palati u Veneciji

Giorgio Vasari, *Bitka kod Lepanta*

sedam peraških *gonfaloniera*, braneći stijeg Republike Sv. Marka. Symbolika časti, junaštva i stradalaštva odražava se u minijaturnom bakropisu s prikazom Peraštanina, čuvara venecijanske zastave, sačuvanom u izolatu poznatoga mletačkog kartografa Vincenza Marije Coronellija (1650. - 1718.).

Odmah nakon velike pomorske Bitke kod Lepanta, već

1572. godine nastaju prve i najupečatljivije slikane kompozicije. Poznavanje toka bitke i živa svjedočanstva preživjelih nadograđivana su imaginacijom umjetnika, a rezultirala su impresivnim i dramatičnim scenama pomorskog okršaja galija i brodova te velikim stradanjem ljudstva s galija.

Motivi koji su zaokupljali pažnju umjetnika formirali su se u poseban žanr poznat kao

historijsko slikarstvo, a ono počiva na romantičarskim idejama isticanja junaštva i slavljenja nacionalnih pothvata.

Pomorska Bitka kod Lepanta iznimno je značajna zbog posljedica izazvanih sukobom kršćanskog i osmanskog svijeta, dviju civilizacija, i nadasve zbog pobjede branitelja koji su uspjeli zaustaviti prodor islamskih osvajanja na Mediteranu i Europi u XVI. stolje-

ću. Ta teško dobivena pobjeda koja je pridonijela slavi država i gradova okupljenih oko Svete lige, posebno Venecije, slavljena je i iznesena na pjeDESTAL pa su mnogi umjetnici bili angažirani da ovjekovječe taj događaj. Najveći broj slika i grafika datira iz vremena neposredno poslije Lepantske bitke, a nalaze se u Veneciji, Španjolskoj, Vatikanu. Mnogi najpoznatiji umjetnici bivaju pozvani da ispune narudžbe i zadovolje zahtjeve dužda, vladara, pomoraca... U Veneciji nastaju velika platna koja prezentiraju snagu i slavu Republike Sv. Marka, a bila su namijenjena ukrašavanju dvorova i drugih profanih prostora ili kao zavjetni darovi u katedralama, crkvama, kape-lama.

U namjeri da ovom prilikom ponajprije istaknemo likovna djela čiji je prikaz historijskog događaja, odnosno toka same bitke ili pojedine epizode, nemoguće je izostaviti čestu prisutnost religiozne komponente na pojedinim slikama. Razlog što se na slikama najveće pomorske bitke prožima profano i sakralno - prikaz brodova u sukobu i zaštitnička uloga Bogorodice, Krista, svetaca - je u vjeri iz koje se crpi snaga za pobjedu nad nevjernicima i molitvama za spas života i još češće spasenje duše. U katoličkom svijetu Europe, odmah nakon bitke, javljaju se mnogobrojni primjeri glorifikacije pobjede i isticanja Bogorodičine uloge, kao zaštitnice i pomoćnice kršćanske vojske. Papa Pio V. odredio je da se u spomen na tu bitku svake godine 7. listopada slavi dan Gospe od Ružarija (Blažene Djevice Marije od Krunice). Kult Gospe od Ružarija jedan je od najznačajnijih u zapadnom kršćanstvu. O tome svjedoče mnogobrojne crkve, kapele, oltari, kipovi, oltarske pale i druge slike.

Jacopo Ligozzi, Povratak Kavaljera sv. Stjepana sa Lepanta

Često se u sklopu kompozicija s prikazom Lepantske bitke nalaze likovi donatora zavjeta, glavnih protagonista koji su poslije bitke i dobivanja slave zbog pobjede ovjekovječeni na portretima. Iz svega proizilazi da su odjeci slavne pomorske bitke u likovnoj umjetnosti prisutni u nekoliko ikonografskih obrazaca, kojih su se držali umjetnici u nastojanju da što vjernije prikažu bitku, istaknu udio božanskih sila u pobjedničkom ishodu, a taj stil predstavljali su mletački slikari Tintoretto i Veronese, vjerojatno tumačeći sama svjedočenja.

Nastale kao produkt znanja, talenta i vještine majstora slikarstva *setecenta* ili njihovih sljedbenika, ove slike posjeduju vrsnoću i kvalitetu, ali se ipak u katalozima njihovih radova ne svrstavaju u same vrhove njihovih slikarskih opusa. Želja da se prenese i posvjedoči te prikaže u svim detaljima historijski događaj autore navodi na dokumentarnost koja uključuje naglašenu deskripciju, narativnost te se stavlja ispred slikarskih, likovnih kvaliteta. Slijedeći stilske

odlike kasne renesanse i manirizma, na likovnim predstavama Lepantske bitke lako su uočljive odlike venecijanskog i denoveškog slikarstva.

Duždeva palača *Pallazo Ducale* bila je rezidencija izabranog vladara Venecije, a u njoj su se nalazila i politička tijela države. Današnja zgrada datira iz 1300-ih. Prostor Duždeva palače *Sala dello Scrutinio* u kojoj su se birali prestavnici vlasti, uključujući i dužda, imala je dekoraciju koja slavi historijske pobjede Venecije, viteštvo u vojnim pohodima i pomorskim bitkama od 809. do 1656. godine. Na velikim platnima ispričana je historija pomorskih sukoba protiv Turaka (Pobjede Mlečana nad Turcima u Dardanelima, 1660. i 1665., Pietra Liberija; Pobjede Mlečana nad Turcima u Albaniji, 1663., Pietra Bellottija), a središnjim položajem i dimenzijama dominira platno s prikazom Bitke kod Lepanta. Odjeci Lepantske bitke u umjetnosti najprisutniji u Veneciji i to, kao što smo istaknuli, kao najznačajniji slikarski pothvati toga vremena, naručeni od mletačkih

Andries van Eertvelt, Lepant

vlasti s namjerom da zadive promatrača i prenesu poruku o slavi Venecije, gospodari-ce mora i kopna. Suvremenik toga velikoga historijskog događaja Andrea Micheli (1539. - 1614.), poznatiji kao Vincen-tino, po rodnome gradu Vicen-zi, autor je ove slike koja je u nizu mnogobrojnih likovnih predstava ovoga sudbonosnog događaja jedna od najpoznatijih. Prikazan je odlučujući moment tijekom ove dugo pri-premane, a vremenski ograni-čene, ali žestoke bitke između dviju pomorskih sila. Trenu-tak približavanja dvaju nepri-jateljskih brodova opisuje sav užas i stradanje. Obavijeno gustim oblacima dima naziru se galije i obala. Platnom do-minira venecijanska galija sa zapovjednikom Sebastianom Venierom, na krmi, nasuprot turskom brodu koji prilazi s

glavnim zapovjednikom turske flote. Ovdje je možda više nego na drugim slikama istog sadržaja izražen duh manirizma kakvog je u venecijansko sli-karstvo setećenta uveo Tinto-retto: prikaz teme s mnoštvom detalja, stradalnika koji u ne-posrednoj borbi prsa u prsa na palubama ginu, padaju u more. Te Vincentinove vizije doimaju se kao scene pakla, uz detaljno prikazanu bro-dsku opremu, šarenilo kosti-ma. Dramatičnost je povećana tamnim koloritom i nerealom svjetlošću koja titra na pojedini-m dijelovima slike.

Likovni prikazi s motivom poznate bitke našli su se i kao zavjetni darovi onih koji su preživjeli, kao znak zahvale za spašeni život. Primjer imamo u dvije slike Paola Veronezea (1528. - 1588.), istaknutog umjetnika koji je bio pozvan

da izvede radove na ukrašavanju jedne od najznačajnijih i najljepših odaja Duždeve palače, u Dvorani vijeća *Sala del Maggior Consiglio*, u kojoj je dužd primao diplomate i uglednike. U bogatome zlat-nom ramu je figuralna kompo-zicija s nizom likova. Na vrhu u oblacima Isus Krist blago-slivlja dužda Sebastijana Veni-jera koji klečeći zahvaljuje za dobivenu milost. Tu su i sveci: glavni zaštitnik Venecije Sv. Marko i zaštitnica Sv. Justina, čiji je spomendan 7. listopada kada se i odigrala Lepantska bitka. Uz dužda pobjednika je i zapovjednik Agostino Bar-bariga, koji je poginuo u bitci. Personifikacija pobjede i slave Venecije iskazana je u liku mlade žene u venecijanskome kostimu toga vremena, koja prinosi duždov rog, druga žena odjevena u bijelo prinosi kalež

Andries van Eertvelt, *Lepantska bitka*

kao simbol vjere koja je ujedinila predstavnike kršćanskog svijeta protiv nevjernika. Ova raskošna barokna kompozicija izražava zavjetni karakter u nizu profanih ličnosti, a ima samo simboličnu predstavu bitke smještene u dva simetrična fragmenta naslikana ispod prozračnih oblaka.

Druga zavjetna slika Paola Veronezea je ex voto Pietra Giustiniana koja se nalazila na oltaru Gospe od Ružarija u crkvi Svetog Petra mučenika na otoku Muranu, a sada se čuva u Galeriji akademije u Veneciji. Slika je podijeljena na dva dijela. Donji dio daje prikaz pomorske bitke, s mnoštvom galija i jedrenjaka koji se bore. U gornjem dijelu je nekoliko likova: žena koja je personifikacija Venecije ispred Blažene Djevice Marije, okružene svecima s njihovim simboli-

ma: Sveti Petar s ključevima, Sveti Roko sa štapom i čuturicom. Tu su i zaštitnici Venecije: Sveta Justina s bodežom, simbolom svoga mučeništva i Sveti Marko evanđelist sa svojim simbolom - lavom. S desne strane je skupina anđela, od kojih jedan baca vatrene strijele na turske brodove. Veroneze je poslije Tintoretta najpoznatiji slikar venecijanskog *seicenta*. Iako pripada razdoblju koji se u povijesti umjetnosti označava manirizmom, njegove vizije Lepantske bitke na neki način su smirenije. Na njima, kao i u čitavome slikarskom opusu, osjećaju se reminiscencije na kasnorenesansne postulate i utjecaji velikih slikara Leonarda i Rafaela, u dijelu slike s plastično oblikovanim tijelima.

Godinu dana nakon Bitke kod Lepanta nastaju i dvije po-

znate slike čiji je autor Giorgio Vazari (1511. - 1574.), slikar i arhitekt koji je slavu stekao knjigom o životima mjetnika: slikara, kipara i arhitekata, svojih suvremenika, više nego likovnim djelom. Vazari je naslikao dvije slike s motivom najveće bitke na moru kada su se posljednji put sukobile galije, brodovi na vesla koje je pokretala ljudska snaga.

U venecijanskome muzeju Korner (*Museo Correr*) u Velikoj dvorani posvećenoj Veneciji na moru *Venezia e il mare*, izložene su u prostoru dvije venecijanske galije i slika Lepantske bitke koja je rađena u tradiciji venecijanskog slikarstva XVI. stoljeća, koja prikazuje jednu epizodu Bitke kod Lepanta.

Iako je Venecija, koja je pobrala najviše zasluga za ishod Lepantske bitke, postala i centar odakle se širila slava,

Andreas van Eertvelt, Bitka kod Lepanta s oltara crkve u Sevilji

glorificirala pobjeda, i drugi gradovi koji su sudjelovali u bitci, posebno Đenova, čuvali su sjećanje na ovu veliku pomorsku bitku. Luca Cambiossi (1527. - 1585.), slikar koji pripada đenoveškoj školi, kao jedan od utemeljitelja radio je na ukrašavanju freskama mnogih crkava i palača u Đenovi. Posebno je bio cijenjen njegov crtež prema kojemu je izrađen predložak za tapiserije sa šest scena Lepantske bitke za Palaču Andrea Doria (*Palazzo Doria*) u Đenovi.

Jacopo Ligozzi (1547. - 1627.) ukrao je 1604. crkvu Santo Stefano dei Cavalieri u Pisi, platnom dramatičnog ugođaja i snage, pod nazivom *Povratak vitezova Svetog Stjepana iz Lepantske bitke*.

Tommaso Dolabella (1570. - 1650.), venecijanski slikar pod utjecajem kasnorenesansnih majstora Veronezea i Tintoretta, kao mlad je ukrašavao dvorane Duždeve palače, a od 1600. godine radio je kao dvorski slikar u Krakovu. Prema narudžbi dominikanca iz Poznanja, Dolabella slika 1632. godine kompoziciju *Lepantska bitka*, velikih dimenzija s mnoštvom likova.

Epoha koja se označava kao prijelaz renesanse u barok, u kojoj su ostvarena mnogobrojna likovna djela kao odjek Lepantske bitke, vremenski se poklapa i s rađanjem velikog interesa slikara prema slikanju mora, brodova, odnosno prema temi marino slikarstva. U Flandriji je začetnik i najveći

predstavnik ovog slikarstva bio Andries von Eertvelt (1590. - 1652.). Zahvaljujući ovome flamanskome marino slikaru u tom dijelu Europe postoji nekoliko slika i grafika na temu Lepantske bitke. Tu spada i djelo čija tema nije sama bitka, već oluja koja je zadesila holandsku flotu na putu za Lepant, u kojem je dostignuta visoka razina marinističkog slikarstva.

Jedna od najpoznatijih slika ovoga povijesnog događaja u španjolskome slikarstvu je slika velikih dimenzija *Lepantska bitka s Gospom od Ružarija*. Autori su dvojica slikara Juan de Toledo i Mateo Gilarde, a slika je rađena za crkvu Santa Maria Magdalena u Sevilji.

Promocija zbirke pripovijedaka „Priče sa Prčanja“ Željka Brguljana

Priredila:
Jasmina Bajo
Fotografije:
Antun Gula Marković

Promocija zbirke pripovijedaka „Priče sa Prčanja“ autora Željka Brguljana održana je 26. kolovoza 2021. godine u klausturu samostana sv. Nikole na Prčanju. O knjizi su govorile Marija Mihaliček, predsjednica Ogranka Matice hrvatske u Boki kotorskoj i Dubravka Jovanović, pjesnikinja i novinarka. Moderatorka programa bila je Jasmina Bajo, bibliotekarska savjetnica, a prisutne je pozdravio don Željko Pasković. U muzičkom dijelu programa sudjelovala je gitaristkinja Anja Radonjić, studentica na talijanskom glazbenom institutu - Istituto Musicale „Luigi Boccherini“, Lucca.

Marija Mihaliček izrazila je zadovoljstvo što se knjiga predstavlja baš u kuventu/klausturu samostana sv. Nikole, središtu duhovnosti Prčanja, u koji je autor knjige od najranijeg djetinjstva zalazio, a kasnije volonterski radio na spašavanju pokret-noga sakralnog blaga: slika, zavjetnih srebrnih pločica, crkvenog ruha. Istaknula je da su *Priče sa Prčanja* davno zamišljene, a bilježenje sjećanja

„Priče ove sa Prčanja ipak su, kao mali biljezi, dokaz da je bio jednom jedan Prčanjan sa svojim oridinalima i svojim velikim ljudima don Nikom, don Brankom, ali i malim, velikim, toplim svijetom, koji umije da plače i da se smije, da zabala, da bumbi i da se maškara, da riba i barku pitura, škura da zapata pred neveru.“

konačno uobličeno u zbirku priča prošle godine, u vrijeme pandemije i posljedica potresa u Zagrebu. Zaroniti u prošlost i sjećanja na Prčanjan i drage

ljude za Željka su bila otklon od sumorne svakodnevice, a ujedno i predah od istraživačkih napora i znanstvenih tema kojima je godinama posvećen.

Naglasila je da se ovdje radi o originalnom i zanimljivom štivu - zabilješkama o ljudima sa Prčanja uz ilustracije prigodnih fotografija i vizurama iz druge polovine XX. stoljeća. Nadahnuti tekst predgovora o atmosferi „malog mista“ je iz pera pok. Tonka Maroevića,

posljednja dva desetljeća postati jedan od najplodnijih istraživača bokeljske povijesti pomorstva te kulturoloških i umjetničkih tema iz prošlosti Prčanja i Boke kotorske. Njegova bibliografija je zavidnog broja: desetak knjiga i mnogobrojni stručni, znanstveni

da se umjetnosti tako istinski ozbiljno i više nego profesionalno daju. Da tako pomno i znalački stvaraju djela i ostavljaju generacijama koje dolaze ... Priče ove sa Prčanja ipak su, kao mali biljezi, dokaz da je bio jednom jedan Prčanjan sa svojim oridinalima i svojim velikim ljudima don Nikom, don Brankom, ali i malim, velikim, toplim svijetom, koji umije da plače i da se smije, da zabala, da bumbi i da se maškara, da riba i barku pitura, škura da zapata pred neveru. Da je na sprovodu i na misi jednako pokoran i smjeran, vjerujući u pravdu i dobro među ljudima s Bogom svojim i zvonima čiju melodiju nepogrješivo prepoznaju: kad zvoni za misu, kad je mrtvačko zvono, a kad ono što crkveni praznik najavljuje. Izlaze iz Željkovice kanižele duše, likovi i ličnosti i njihov starinski, arhaični govor. Dijalekat stare Boke u tercetu s morem i umidecom emocije i juga kad zalampa. Čuju se ovom knjigom u Brguljanovim pričama posljednji kruci maškara i miriše kolekcija krema za sunčanje *Floriana* i *Plavi radion*, ali i miješano jestivo maslinovo ulje *Rivijera* što ih sestra njegova Erminija - Minica reklamira s početka davnih sedamdesetih. Priče lake, životne, meke kao velur. Muzyka govora mještana kao simfonija mora, pa sjetne, da prosuziš i već u sljedećoj da se iz dna duše grohotom nasmiješ na kakav škerac galiota i galiotica prčanjskih: Melite, Datura G, Miloša, Oslobođitelja. Anđelija kao ronketa na bicikleti kada Prčanjem proleti, a s njom sve Božje gracije i čakule. Tripo i Luce i taj genijalni dondo Ivo, pa Grace koja nikako da se očeslja, a ne može raščupana iz kuće izač dok je svatovi čekaju, i Lola pomalo kuriozna poviše druželjubiva, Branko, šjora Lada, tete Zita i Noštrom.“ Dubravka Jova-

koju je prepoznao i grafički dizajner Mario Aničić i uspješno je likovno uobličio. Posebno je istaknula zalaganje tiskare GudCo iz Perasta da tehnički realiziraju zamisli zagrebačkog dizajnera i da Ogranku Matice hrvatske u Boki kotorskoj omogućće odgođeno plaćanje. Na Glavnoj skupštini Matice hrvatske, koja je zbog epidemije održana preko Zoom platforme u ožujku ove godine, dodijeljeno je priznanje - srebrna povelja Ogranku Matice hrvatske u Boki kotorskoj za izdavanje knjige *Priče sa Prčanja*, u konkurenciji 150 naslova koliko ih je publicirano u prošloj godini. Govoreći o Željkovu dosadašnjem znanstvenom i publicističkom radu istaknula je da je dobro poznata Željкова posvećenost Boki. Ona je za njega sve - i emocija i potreba da život ispuni smislom. Zato nas ne iznenađuje činjenica da je Željko Brguljan uspio u

i publicistički članci rasuti u periodičnim časopisima i zbornicima. Sadržajno je širokog opsega, ali se ograničava na prostor Prčanja i cijele Boke. Posebno je istaknula zasluge autora u segmentu bokeljske likovne baštine u obradi i valorizaciji dviju potpuno različitih zavjetnih zbirki slika iz dvije najpoznatije crkve posvećene Bogorodici Mariji. Jedna je posvećena zbirci slika pomorske tematike iz župne crkve Rođenja blažene Djevice Marije, dvojezična monografija *Na granici mora i neba* izdana 2015., a druga je *Zbirka moderne i suvremene umjetnosti svetišta Gospe od Škrpjela na otoku pred Perastom* iz 2019., koja još nije predstavljena javnosti. Predstavljajući knjigu Dubravka Jovanović je istaknula: „Ne mogu a da se ne zapitam i konstatujem da ne poznajem ljude kojima pisanje i slikanje nije osnovna profesija, a

nović obratila se i budućim čitateljima: „Čitaoče budući, osjetit ćeš šug njihovih patnji i radosti, njihovih finestra, verandi, pižula i čakula, đardina i ponti što daju sjaj i dragocjenost ovoj knjizi. Knjizi spomenaru. Svi ti bokuni Boke i bokeških pasanih užanci ostali su kao naranče što se zlate sa skupljenim suncem u kori, čije mirise je Željko s lakoćom prizvao.“

Moderatorica večeri **Jasmina Bajo** je, uz ostalo, pročitala nadahnut tekst predgovora za knjigu *Priča sa Prčanja* akademika **Tonka Maroevića**: „Zaljubljen u svoj zavičaj, neusporedivu Boku, Željko Brguljan nastoji na različite načine iskazati zahvalnost za primljene poticaje, dokazati svoju vjernost nezaboravnim doživljajima iz mladosti. Iz domaćih i inozemnih arhiva izvlači podatke što svjedoče uspjehe i domete ljudi iz njegova kraja, iz sakralnih i profanih ambijenata iznosi na vidjelo i na taj način spašava spomeničku baštinu, iz ateljea suvremenih umjetnika i ostavštine zanemarenih pisaca priređuje izložbe i izdanja, poprativši ih primjerenim tumačenjima. Konačno, u vlastitim likovnim radovima, kolažima, također često koristi upravo bokeške motive pridružujući se tako či-

tavoju plejadi slikara koji nisu mogli odoljeti vizurama gradova i panoramama planina što okružuju opjevani zaljev. Ali najintimniji dug zavičajnosti Željko je osjećao prema sredini i ljudima najprisnijega mu Prčanja. Pripovjednom zbirkom sjećanja ide dalje od stručnog i znanstvenog evidentiranja i valoriziranja, čime se dosad uglavnom bavio, a otvara emotivnu stranu svoje osobnosti i nudi nam uvid u razloge svojega lokalpatriotskog, no duboko proživljenog pristupa. Žanrovski bi to bili portretni medaljoni zapamćenih osobnosti iz najužega kruga obitelji i neposredne okoline. Pred nama se tako nižu likovi istaknutijih i poznatijih pojedinaca što ih je prčanska sredina dala, ali isto i profil običnih, 'malih' ljudi, čak onih koji su se pažnji na-

metnuli neuklapanjem u norme, ispadanjem iz standarda ponašanja, postavši tako čudacima, osobenjacija, oridinalima, koji kao da daju pečat iznimnosti, začim slikovitosti i samome mjestu iz kojega potječu. Pričanje Željka Brguljana nije zasnovano na izmišljanju niti na epskom fabuliranju ili pak hiperboličnom pretjerivanju. Nećemo ga stoga zvati ni realističkim ni objektivnim, no svakako vrlo subjektivnim i autentičnim. Stanoviti šarm mu daje upravo dječja vizura, to jest činjenica da su zbivanja i likovi pretežno izvađeni iz već davnih uspomena, a na taj su način i preneseni sa svježinom i naivnošću, začudnošću i zapitanošću mladoga očevidca. Patina vremena već je prekrila atmosferu koja je u Željkovim tekstovima evocirana tako da pred sobom imamo 'izgubljeni zavičaj', to jest sliku Prčanja kakav je nekad bio i koji je u sebi tada još čuvao dah duboke starine i nosio tragove mediteranskoga 'dugoga trajanja'. S obzirom na povlasticu da sam u Prčanju bio i prije više od pola stoljeća, te da sam stigao upoznati nekoliko karakterističnih figura kojima se Brguljan ovdje bavi, neka mi je dopušteno posvjedočiti kako je čitanje *Priča sa Prčanja* dobar prinos razumijevanju genius loci, dobrodošao glas iz 'maloga mjesta' s izvornom malomišćanskom artikulacijom.”

U SPLITU JE 27. RUJNA OBILJEŽENA 30. OBLJETNICA HRVATSKE RATNE MORNARICE I PROMOVIRANA KNJIGA „HRVATSKI POMORCI U PREKOMORSKIM ZEMLJAMA“ AUTORICE BRANKE BEZIĆ FILIPOVIĆ

Pomorci iz Dalmacije i Boke u prekomorskim zemljama

Piše:

Branka Bezić Filipović

Hrvatska ratna mornarica obilježila je 30. obljetnicu postojanja. Program je započeo 27. rujna 2021. svetom misom u crkvi Franjevačkog samostana sv. Ante na splitskom Poljudu. Zatim je upriličeno svečano postrojavanje pripadnika Hrvatske ratne mornarice na nogometnom igralištu u vojarni *Admiral flote Sveto Letica – Barba*, kojemu je bio nazočan i predsjednik Republike Zoran Milanović. Imala sam čast da je dio svečanosti bilo i predstavljanje moje knjige *Hrvatski pomorci u prekomorskim zemljama*, koje je održano u Gotsčkoj dvorani Muzeja grada Splita. U nazočnosti uzvanika i časnika Hrvatske ratne mornarice, predvođenih zapovjednikom, kontraadmiralom Ivom Raffanellijem, o knjizi su govorili izdavač Zoran Bošković i urednik Josip Lasić, te moja malenkost.

Knjiga je posvećena ribarima, pomorcima, brodograditeljima i mornaričkim časnicima, drugim riječima svima onima koji su u iseljeništvu bili vezani za more. Na tristo-tinjak stranica opisano je po-

U miru sinovi pokapaju svoje očeve, a u ratu očevi pokapaju svoje sinove

dručje Južne i Sjeverne Amerike, Južne Afrike, Australije i Novog Zelanda, gdje su otišli Primorci, Dalmatinci i Bokelji. Riječ je o razdoblju od kraja 19. stoljeća pa do šezdesetih godina 20. stoljeća.

U svom govoru na predstavljanju knjige istaknula sam samo priče vezane uz mornaricu jer je bila takva prigoda. Naime, u mornaricama drugih

zemalja ima i časnika hrvatskog podrijetla. Započela sam s napadom na Pearl Harbor, 7. prosinca 1941. godine, kada su japanski zrakoplovi bombardirali usidrenu američku flotu, nakon čega su Sjedinjene Američke Države ušle u Drugi svjetski rat. Na *Arizoni*, brodu koji je danas postavljen kao muzej na raspolaganju za posjetitelje, zajedno s cijelom

Položaj američkih brodova u ratnoj luci Pearl Harbor prije napada japanskih zrakoplova

posadom koju je činilo više od 1000 ljudi život je izgubio i **John Claudius Hazdovac**, sin Petra rođenog u Blatu na Mljetu 1894. godine. John Claudius, žrtva japanskog napada, bio mu je najstariji sin.

Na *Arizoni* su život izgubila i dva brata **Starkovich, Charles i Joseph**, kao i sljedeći Hrvati: **Joseph Borovich, John Kosec, Steve Marinich, Joseph Mlinar, John Petyak, George Povesko, William Ratkovich i Michael Zwarun.**

U miru sinovi pokapaju svoje očeve, a u ratu očevi pokapaju svoje sinove, misao je to Francisa Bacona, engleskog filozofa koji je živio na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće. I može se primijeniti za sva vremena.

Za vrijeme napada u Pearl Harboru, ali na ratnom brodu *Utah* našao se **Peter Tomich**. Rodio se u Prologu pokraj Vrgorca 1893. godine. Zvao se Petar Herceg, s obiteljskim nadimkom Tonić, koje je poslije pretvorio u prezime Tomić.

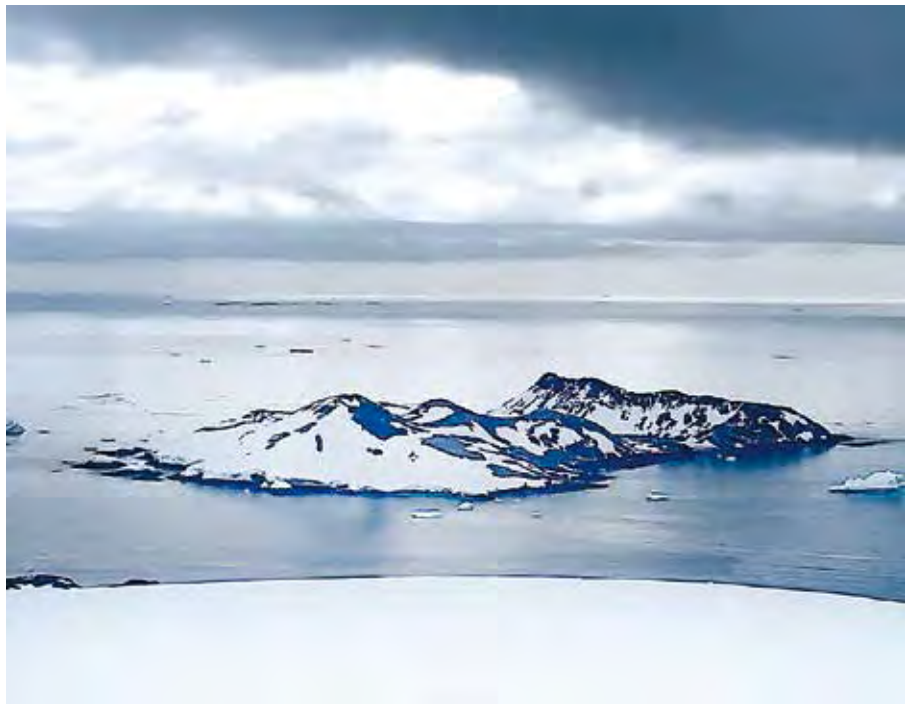
Ratni brod USS Tomich prilikom porinuća u brodogradilištu u Houstonu 1942. godine

Razarač i nosač helikoptera Admiral Cochrane na kojemu su plovili čileanski admirali Chubretovich i Covacevich te kapetani Vuskovic i Mitrovich

Nakon Prvoga svjetskog rata prešao je u mornaricu, gdje je kao visoki časnik bio glavni strojar na razaraču *Utah*. Za vrijeme japanskog napada Tomich je održavao stroj broda koji je pogođen dvama torpedima. Sve se to događalo pod paljbom japanskih aviona. Brod se nagnjao i Tomich je tjerao posadu da ode, kontrolirajući pritisak u stroju da ne bi došlo do eksplozije i da ne poginu i oni koji su se spasili plivajući. Unatoč njegovim naporima, ostao je s još 58 članova posade, od njih 1001, zauvijek zarobljen u brodu nedaleko od obale.

Godinu dana nakon Tomicheve pogibije, u prosincu 1942. godine, u brodogradilištu *Brown Shipbuilding* u Houstonu porinut je ratni brod koji je dobio ime *U. S. To-*

Otok Kopaitic na Antarktici

mich. Trideset godina služio je američkoj mornarici, a zatim je izbrisan iz registra i 1974. godine poslan u rezalište.

Kobnog 7. prosinca 1941. godine na brodu *Utah* našao se i radiotelegrafist **George Jurkovich** koji je imao sreću da je preživio i ispričao što se dogodilo. Napad ga je probudio pa je odjurio na palubu pogledati što se događa. *Utah* se već naginjao pa je Jurkovich upao u more po kojemu je plutala nafta. Pokupio ga je manji brod koji je spašavao koga je mogao. Prema njegovoj priči, nastao je sveopći metež pa su Amerikanci pucali i na vlastite avione koji su došli pomoći s nosača aviona *Enterprise* jer su mislili da su japanski.

Tijekom Drugoga svjetskog rata, osim *U. S. S. Tomicha*, porinuta su još dva ratna broda koja su nosila imena po Hrvatima. Jedan je bio *U. S. S. Francovich*, imenovan po **Albertu Anthonyju Francovichu** rođenom u Shamokinu u Pennsylvaniji 1920. godine. Život je izgubio, kao zrakoplovni strojar, pokraj Salomonskih otoka u bitci za Guadal kanal 1942. godine. Postumno je odlikovan Mornaričkim križem

(*the Navy Cross*). U bitci za Guadal kanal život je izgubio i **Milton Frank Pavlic**, rođen u Trstu 1909. godine. Bio je stariji poručnik bojnog broda, a njegovim imenom nazvan je ratni brod koji je porinut 1943. godine kao *U. S. S. Pavlic*.

Hrvatskih časnika imamo i u Južnoj Americi. U Peruu žive dvojica, kontraadmiral **Marko Perković** i viceadmiral **Rodolfo Sablić**. Međutim, najviše časnika hrvatskog podrijetla ima u čileanskoj mornarici ili Armadi de Chile. Od 1900. godine tamo nalazimo 10 admiral (4 viceadmira i 6 kontraadmira) te jednak broj kapetana i njihovih sinova. U ime svih njih viceadmiral **Yerko Marcic** snimio je čestitku Hrvatskoj ratnoj mornarici u povodu jubileja, kao i mojoj malenkosti u povodu tiskanja knjige u kojoj se svi oni spominju. Međutim, zanimljivo je da se u Čileu po Hrvatima zovu i neki otoci i jedna uvala.

Otok Martinic zove se po vjesničaru i akademiku **Mateu Martinicu Berosu**, a čak dva otoka nose ime Isla Kopaitic. Nazvana su u čast **Borisu Kopaiticu O'Neillu** (Kopajtić), prvom poručniku čileanske mor-

narice. Kopaitic je bio i voditelj prve čileanske ekspedicije na otok Greenwich na Antarktiku 1947. godine, kao i zapovjednik mornaričke baze *Arturo Prat*. Amerikanci koji su s njima radili zapisali su u svojim bilješkama kako su Čileanci odlično planirali hranu i donijeli neko sušeno meso koje se zove *kaštradina*. U znak poštovanja prema poručniku Kopaiticu članovi ekspedicije mapirali su i po njemu nazvali otok u otočnoj skupini Duroch na 63,3 stupnja zemljopisne širine. Drugi otok imena Kopaitic nalazi se na Pacifiku, u pokrajini Ultima Esperanza, na 51,54 stupnja zemljopisne širine.

Nešto južnije na Pacifiku nalazi se uvala **Bahia Chubretovich**, nazvana u čast kontraadmira Carlosa Chubretovicha.

Proslava obilježavanja 30. obljetnice od osnutka Hrvatske ratne mornarice završila je svečanim koncertom na kojemu je nastupio njihov orkestar predvođen dirigentom **Tončijem Čičerićem**. Pjesmom su se pridružili bariton **Jakov Koščina** te **Klapa Sveti Juraj**.

Zapovjednik HRM kontraadmiral Ivo Raffanelli i Branka Bezić Filipović

Obraćanje prof. dr. Ilije Laloševića u povodu teksta prof. Željka Brguljana koji je objavljen u Hrvatskom glasniku broj 180.

Poštovano Uredništvo Hrvatskoga glasnika, u broju 180 Hrvatskoga glasnika objavljen je članak pod naslovom „Promoviran 40. jubilarni broj Zbornika Boka“.

U vezi sa tim, molim Vas, da u skladu sa Zakonom o štampi objavite ovaj tekst kao moju reakciju na isti, uz nadu da će se ovime prekinuti daljnja nepotrebna i neproduktivna polemika.

U uvodnom tekstu članka, između ostalog, navodi se: „Mr. Zorica Čubrović predstavila je četiri rada, a prof. dr. Ilija Lalošević zadržao se na prikazu rada Željka Brguljana *Prilog opusu B. Ivankovića – slike na novskom području*“. Radi preciznosti moram da napomenem da nisam na promociji predstavio samo rad gosp. Brguljana, već ukupno pet radova, među kojima i njegov, što se iz objavljenog teksta ne može zaključiti.

U pogledu reagovanja kolege Brguljana, objavljenih u vašem glasilu, kao i na Skala radiju i Radio Duxu, moram reći da sam ih primio s velikom neprijatnošću.

Iskreno mi je žao zbog ukupne novonastale situacije, a naročito zbog činjenice što se kolega Brguljan nije lično na promociji u Herceg Novom uvjerio o svemu što sam rekao o njegovom radu, i što nismo prije medijskih napisa imali priliku da sve razjasnimo u

neposrednom kontaktu „sine ira et studio“.

Prije nego što detaljno i argumentovano sve objasnim čitaocima Hrvatskoga glasnika, moram reći da dobrim dijelom razumijem kolegu Brguljana jer sam više puta i sam iskusio posljedice prakse da mediji često jedva dočekaju da zloupotrijebe, maliciozno interpretiraju i izvuku iz konteksta nečije izlaganje. Zato s njima treba uvijek biti obazriv i, rečeno sportskim rječnikom, koji meni baš nije svojstven, ali ću ga ovdje primijeniti jer se njime poslužio kolega Brguljan u svom reagovanju, „ne istrčavati na prvu loptu“. Ne kažem da je RT Herceg Novi imala zlu namjeru, ali ne smatram da su posao odradili profesionalno, a svakako nije tačno da su „integralno i bez intervencija prenijeli onako kako je saopšteno tokom prezentacije“, kako navode u mejlu koji su uputili gosp. Brguljanu.

Naime, na relevantnom snimku je montirano i na sajtu postavljeno svega par prvih minuta iz mog izlaganja, sa nekoliko, kako i sam kolega Brguljan kaže „nevažnih primjedbi“, a ja sam o njegovom radu govorio najduže od svih radova koje sam promovisao, tačnije punih 13 minuta, gdje sam, nakon par prvih uvodnih „spornih“ napomena o naslovu rada i imenu Ivankovića, u nastavku „prešao na stvar“ i sa-

svim afirmativno još desetak minuta govorio o radu gosp. Brguljana. Posjedujem o tome i amaterski snimak telefonom koji je napravila moja kćerka, kao i audio-snimak koji su mi poslali iz Biblioteke Herceg Novog, koji sam u međuvremenu prosljedio kolegi Brguljanu.

Moram napomenuti da RT Herceg Novi, pored mog izlaganja, nije u prilogu adekvatno prenijela ni izlaganje mr. Zorice Čubrović, ni Nevenke Mitrović, tako da brojni autori i njihovi radovi koji su predstavljani na promociji nisu čak ni pomenuti u prilogu.

Kao što sam već iznio, slažem se sa gosp. Brguljanom da su primjedbe koje su izvučene iz konteksta ukupne promocije uglavnom zapravo nevažne. Napominjem da sam kao član Redakcije zbornika „Boka“ prihvatio članak gosp. Brguljana, kao originalan, značajan i interesantan, te njegova pretpostavka da sam „tijekom prihvaćanja članka unutar Redakcije možda imao izdvojeno mišljenje“ nije tačna.

Budući da gosp. Brguljan navodi da se „u duhu tradicije Zbornika Boka u jezik i stil članka nije interveniralo“, mogao bi biti interesantan i podatak, koji u normalnim okolnostima svakako ne bih iznosio, da sam na sastanku Redakcije zastupao stanovište da nije potrebno rad gosp. Brguljana „prevoditi“ sa hr-

vatskog na srpski jezik, iako sam se i lično uvjerio da je to u Hrvatskoj uobičajena praksa, pa čak i „conditio sine qua non“. Mislim da nema potrebe da naglašavam da sam uslove „prevođenja“ mojih radova sa srpskog na hrvatski jezik bez problema prihvatao, što vjerovatno ne bi bio slučaj da „sam crn“ kao što me gosp. Brguljan predstavlja.

Druga pretpostavka gosp. Brguljana da sam možda „prije izbora u Crnoj Gori imao jedno, a nakon izbora drugo mišljenje“ takođe je netačna, a moram reći i maliciozna. Oni koji me u Boki znaju i malo duže pamte, mogu posvjedočiti da sam se još od devedesetih godina prošlog vijeka beskompromisno borio za očuvanje kulturne baštine Boke Kotorske (između ostalog, protiv apartmanskih naselja u Lekovini-Prčanj, u Orahovcu, u Kostanjici, protiv gradnje mosta na Verigama i dr.) te da sam zbog takvog stava bio u nemilosti tadašnje vlasti.

Godine 2004., uprkos brojnim prethodnim uspjesima (nagrada Europe Nostre za restauraciju Katedrale sv. Tripuna, Fond američkog ambasadora i donacija Japanske vlade za Kotorsku tvrđavu, i dr.) i pohvala na moj račun i račun Zavoda kojim sam rukovodio od strane UNESCO-ve misije iz 2003. godine, smijenjen sam sa mjesta direktora Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor, koji je kasnije i ugašen da ne bi bio „barijera“ nekontrolisanoj urbanizaciji Boke i devastaciji njene kulturne baštine. Ovo naravno ne navodim da bih se hvalisao, već samo da bih potkrijepio činjenicu da me je bivša vlast uprkos svemu smijenila sa mjesta direktora Zavoda u Kotoru, a kasnije u procesu centralizacije ugasila i sam Zavod kao jednu od ri-

jetkih kvalitetnih regionalnih institucija, a jedinu koja se suprotstavljala nekontrolisanoj urbanizaciji Boke.

Slazem se sa gosp. Brguljanom da istorija umjetnosti nije moja uža naučna oblast, i da je bilo adekvatnije da na promociji govorim o arhitekturi. Međutim, budući da je mr. Zorica Čubrović, takođe arhitekta, uglavnom govorila o člancima vezanim za arhitekturu, ja sam prihvatio da govorim o drugim temama, pa i o radu kolege Brguljana. Kada je u pitanju kulturna baština Boke Kotorske, bez prepotencije, ali ni lažne skromnosti, smatram da sam sasvim kompetentan, budući da se njenim proučavanjem intenzivno bavim četrdesetak godina, bilo kao službenik nekadašnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor, bilo kao profesor Univerziteta Crne Gore, ali tu ocjenu prepuštam mjerodavnim autoritetima.

S tim u vezi moram komentarisati opasku gosp. Brguljana da je „šteta da se dr. Lalošević bavi tuđim, a ne svojim doprinosom crnogorskoj znanosti...“. Uloga promotera je da govori o radovima drugih autora koje promoviše, a ne o svom radu i naučnom doprinosu. Moram napomenuti da mi nije bio cilj da „ostavim dojam nadstručnjaka“ niti da „zadivim“ publiku podacima iz rada gosp. Brguljana, kako to on navodi, mada je ovo drugo i uloga same promocije, što nije trebalo posebno objašnjavati i „navoditi gledateljstvu“. Svakako nisam govorio o svom naučnom doprinosu, niti sam rad kolege Brguljana pripisivao sebi. To naravno ne bi bilo ni moguće, niti je to uloga same promocije.

Imajući u vidu praksu na zaštitu kulturne baštine, ne mogu se složiti sa gosp. Brguljanom da slika u vlasništvu porodice

Tomanović (nebitno da li pola od ukupno sedam obrađenih u članku, dvije ili tri) „pripadaju kulturnoj baštini novske općine (u kojoj živi vlasnik)“. Naime, pomenute slike se i danas nalaze u salonu stare porodične kuće Tomanović u Lepetanima, o čemu sam se uvjerio i „in situ“, prilikom nedavne posjete porodici (sa kojom sam inače i u srodstvu). Uostalom, Tomanovići su stara ugledna porodica koja vjekovima živi u Lepetanima, koji jesu, kako gosp. Brguljan navodi: „u graničnom području novske općine“, ali ipak dio opštine Tivat, te oni kao i njihova porodična kulturna baština u prvom redu istorijski pripadaju Lepetanima, (kao što npr. Laloševići pripadaju Orahovcu, Zlokočići Bijeloj, Brguljani Prčanju i sl.)

Sa aspekta naučnog zaključivanja, od malog je značaja da li je „pola slika van novske opštine“ ili „samo“ dvije ili tri. Čak da je i jedna, to je prepreka da se stvari generalizuju. To što vlasnici slika (iako ne svi) prebivaju na području Herceg Novog (mogli su biti i u Americi) manje je bitno od tog da se slike i dalje nalaze u salonu stare zajedničke porodične kuće u Lepetanima. Osim toga, suvlasnici i kaptani brodova i čitava posada, ali i vlasnici njihovih slika mijenjali su se, i bili sa područja čitave istorijske Boke (uključujući i Budvu i Paštoviće, do Kufina), koja je živjela i djelovala kao cjelina, a podjela na administrativne jedinice (opštine) nije bila ista kao danas, pa nam i to usložnjava proučavanja i generalizovanja.

Imajući u vidu navedeno, i mi ćemo danas, i to ne samo u proučavanju pomorske istorije, najmanje pogriješiti ako idemo stopama naših predaka i posmatramo Boku kao cjelinu. Zato ostajem kod svog

mišljenja da je bilo ispravno u naslovu navesti Boku Kotorsku a ne (samo) Herceg Novi (budući da se obrađuju slike sa područja opštine Herceg Novi, ali i Tivat), čime bi se samo dobilo na značaju članka. Ipak, napominjem da se radi o finesi koja nije bila od presudnog značaja, niti je predstavljala uslovnu primjedbu, jer se u protivnom ne bih kao član Redakcije složio sa objavljivanjem rada pod tim naslovom.

Kada je u pitanju ime slikara Ivankovića, ne sporim da se, budući da je živio u Trstu, potpisivao kao „Basilio“ ili „Bazilije“, što je zapravo zapadna varijanta imena „Vasilije“ (poput analogija: Bizant – Vizantija, Baltazar – Valtazar i sl.). U svom reagovanju gosp. Brguljan navodi: „Ništa od onog što je promotor iznio kao činjenice (ime i podrijetlo roditelja, podaci o smrti...) nije do sada potvrđeno pouzdanim dokumentom ili sigurnom poveznicom.“ Iako kaže da je naveo u članku podatke „cijenjenog Ignjatija Zlokovića“, on ih zapravo očigledno ne smatra vjerodostojnim. Baveći se prilično dugo istorijom kulturne baštine Boke Kotorske, stekao sam utisak da je prof. Zloković, pored toga što je bio veliki bokeški rodoljub i nepokolebljivi borac za pravdu i istinu, bio i vrstan istoričar, kojem se sigurno može vjerovati. On u svom članku o Ivankoviću (Годишњак Поморског музеја у Котору, VII, 1958., str. 299) navodi sljedeće:

„Kap. Vasilije (Vaso) Ivanković, trgovačko-pomorski kapetan, rođen je u Carigradu od oca Jovana i majke Katarine ud. (treba rođ. - primjedba I. L.) Vajano. Umro je 11. februara 1898. u Trstu u ul. S. Marco, u 83. godini života.“ Prof. Zloković kao izvor ovih podataka navodi: „Protokol umirajuših 1878-1919. Srp.

pravosl. parohijskog ureda u Trstu, knjiga IIIa, str. 71.“ Svoje tvrdnje u toku izlaganja na promociji bazirao sam upravo na navedenom, što je sa naučnog aspekta potpuno vjerodostojan i pravilno citiran podatak, sve dok neko ne dokaže eventualno nešto drugo. Dakle, gosp. Brguljan navodno „cijeni“ prof. Zlokovića, a istovremeno tvrdi da „ne postoji nikakav pouzdan izvor“, dakle ni ovaj njegov navod.

Upravo zbog ovog citata prof. Zlokovića, čiji sam snimak imao na telefonu, tokom izlaganja na promociji sam se okrenuo, ali ne ka kamermanu, kako navodi gosp. Brguljan, nego ka supruzi kod koje je telefon sa pomenutim snimkom ostao. Kolega Brguljan, na žalost, u tome je vidio „pripremljeni scenarij“, zavjeru, „podli čin“ i skrivene namjere da se „dezavuir“ njegov rad.

To što je ovaj podatak prof. Zlokovića objavljen prije skoro sedamdeset godina nije nedostatak, već naprotiv kvalitet jer je prof. Zloković prije 70 godina bio znatno bliži vremenu Vasilija (Bazilija) Ivankovića i istorijskim dokumentima o njemu, nego mi danas. Moguće da su protokom vremena neki dokumenti zagubljeni ili nestali, nadam se ne i citirana Matična knjiga umrlih Srpske pravoslavne crkvene opštine u Trstu, a siguran sam da prof. Ignjatije Zloković ne bi „izmislio“ broj knjige protokola, čak i stranicu na kojoj je upis.

Naravno, smatram da je „znanstvena sumnja“ kolege Brguljana sasvim legitimna i vjerujem da će njegov trud da pronađe navedenu matičnu knjigu uroditi plodom te da će se i lično uvjeriti u tačnost navoda prof. Zlokovića, kao i mojih tvrdnji iznesenih na promociji budući da sam se po pravilima naučnog istraživanja oslonio na Zlokovićeve podatke, koje smatram

pouzdanim, iako nisam imao neposredan uvid u originalni istorijski izvor. Naravno, ukoliko kolega naučnim metodom dođe do drugih činjenica, ja ću ih rado prihvatiti. Poput kolege Brguljana, i ja bih volio da izvršim uvid u original, i pokušaću da nabavim njegovu kopiju, ali bez obzira na uspjeh u tome, imam puno povjerenje u navode prof. Ignjatija Zlokovića koji, bez sumnje, spada u red najboljih istoričara Boke Kotorske, i koji je u svom članku pravilno citirao originalni dokument i u fusnoti naveo istorijski izvor.

U potpunosti se slažem sa gosp. Brguljanom da je potpuno irelevantno da li će Ivanković „na kraju biti pravoslavac ili katolik“, odnosno Srbin ili Hrvat. Napominjem da je u Boki, Dubrovniku, Dalmaciji, pa i Trstu toga vremena bilo i Srba katolika, te ne treba isključiti ni tu mogućnost. Dakle, koliko god to nebitno bilo, Ivanković je u to doba mogao biti Srbin (pravoslavac ili katolik) ili Hrvat, u svakom slučaju Bokelj i Južni Sloven.

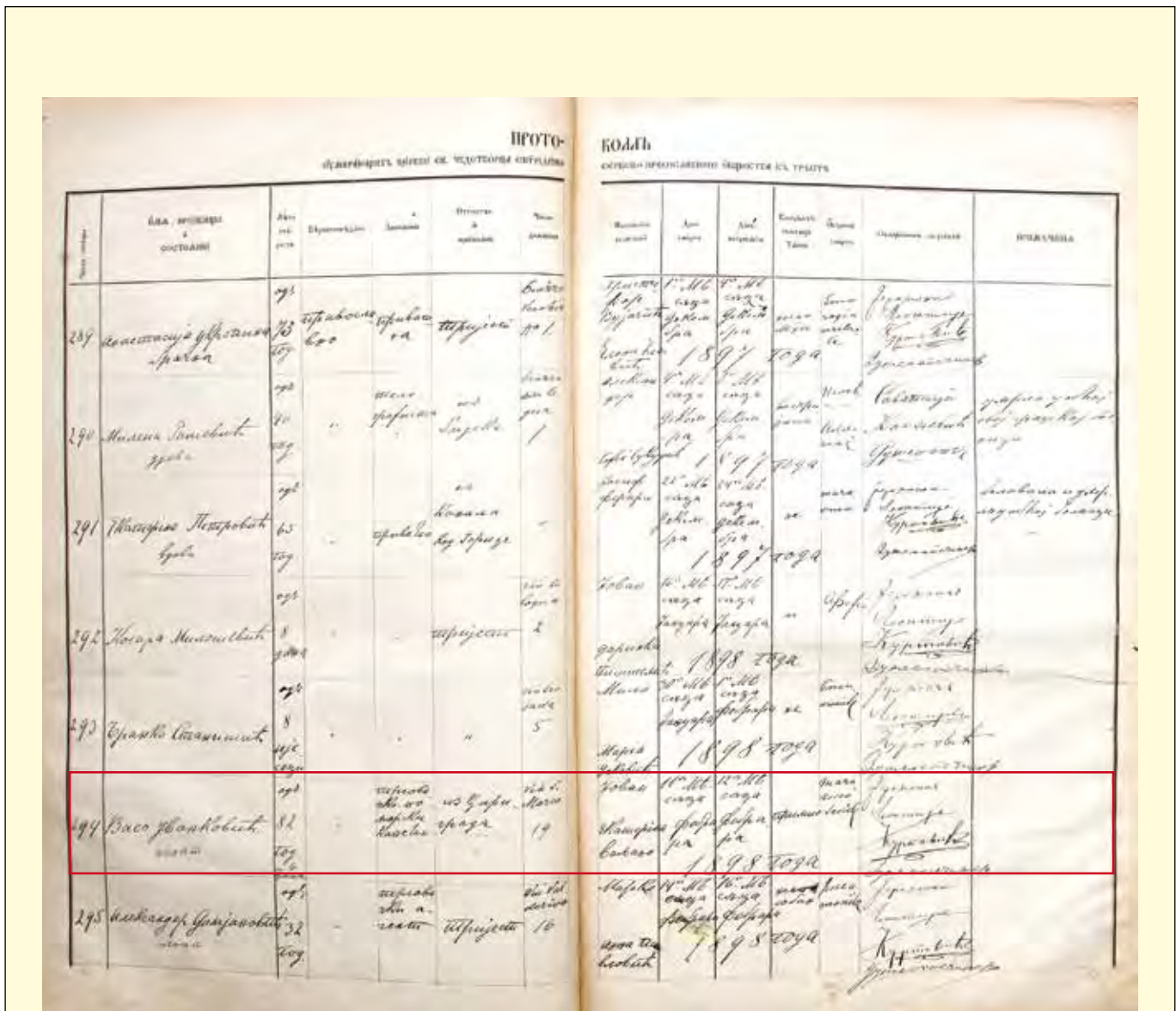
U pismu koje sam uputio gosp. Brguljanu odgovorio sam mu da sam i ja poput njega, „baštinik stare bokeljske kulture i tradicije poštivanja različitih narodnosti i vjeroispovijedi“ te da se sa ponosom u prvom redu izjašnjavam kao Bokelj, kao što su to 1848. godine na Narodnoj skupštini na Prčanju, zalazući se da se „државе славено-српске тоест југославенске у едно саедине...“, uradili predstavnici tadašnjih opština Boke Kotorske riječima: „Наиперва и наисветиа наша дужност та е јавити пред свиетом да ми Далматинци ниесмо но Бокези“ (Don Niko Luković, Prčanj, historijsko-estetski prikaz, Bokeška štamparija, Kotor 1937. g., reprint izdanje, Bokeljska mornarica Beograd, 2010., str. 96, 97).

Napominjem da sam na kraju promocije članka gosp. Brguljana, o čemu svjedoči i pomenuti audio snimak, kazao da je Ivanković, „nebitno da li je bio Vasilije ili Bazilije“, bio „naše gore list“. Time

sam i ovom prilikom pokazao da ostajem dosljedan velikim uzorima, Njegošu i njegovoj maksimi: „Brat je mio koje vjere bio“ i biskupu Franu Učeliniju-Tice koji je svoj prevod „Božanstvene komedije“ (Div-

na gluma, Bokeška štamparija Kotor, 1910. g.) posvetio „slozi i ljubavi Hrvata i Srba jednokrvne isto jezične braće“.

Prof. dr. Ilija D. Lalošević

„Budući da je tokom pripreme za štampu ovog broja Hrvatskoga glasnika, ljubaznošću i trudom prof. dr. Mile Mihajlović iz Rima, nabavljena kopija dokumenta iz relevantne matične knjige umrlih Srpske pravoslavne crkvene opštine u Trstu sa upisom smrti kap. Vasa Ivankovića, to se isti ovdje donosi kao autentična arhivska građa i materijal koji svjedoči i bespogovorno potvrđuje navode prof. Ignjatija Zlokovića u članku Godišnjaka pomorskog muzeja Kotor, kao i moje vlastite navode na promociji zbornika 'Boka'.”

**POMORSKI MUZEJ CRNE GORE PODSJETIO JE POSTAVKOM
IZLOŽBE „VJEKOVI KOTORSKOG PAZARA“ NA NEKADAŠNJI
IZGLED I ZBIVANJA NA KOTORSKOJ PJACI, MARKATU ILI PAZARU**

Vjekovi kotorskog pazara

Piše:

Danijela Nikčević

Fotografije:

Pomorski muzej Crne Gore

*Kotorska pjaca, markat ili pazar
predstavlja prošlost, sadašnjost i
budućnost Kotora*

U Pomorskome muzeju Crne Gore Kotor otvorena je 18. kolovoza izložba „Vjekovi kotorskog pazara“, autorica Radojke Abramović, povjesničarke umjetnosti, i Danijele Nikčević, više bibliotekarke. Izložbu je otvorio Branko Janjalija, dugogodišnji član klape „Bokeljski mornari“, koji je podijelio s publikom svoja sjećanja na pazar.

Prisutne je pozdravio Andro Radulović, direktor Muzeja, koji je uz ostalo istaknuo: „Kotorska pjaca, markat ili pazar predstavlja prošlost, sadašnjost i budućnost Kotora i zasigurno je nezaobilazna tema za Pomorski muzej. Naš cilj bio je da izložbom izađemo iz neke uobičajene forme i predstavimo markat na jedan stvarniji, interesantniji način.“

Radojka Abramović podsjetila je prisutne na povijest kotorskog pazara tijekom stoljeća, a osvrnula se i na samu izložbu, to jest na njezin koncept.

„Kotor je ne samo administrativno-kulturni centar Boke

Današnji izgled Markata

kotorske, već i sa svojih 12 živopisnih gradskih trgova - grad u kome su se proizvodila materijalna dobra, sabiralište i tržište viškova zemljoradničkih i stočarskih proizvoda, centar zanatstva i trgovine. Razne kategorije stanovništva,

vlastela, pučani, kler, razgranat administrativni i sudski aparat, vojska, određivali su i uvjetovali proizvodnu djelatnost ostalih građana, vlastele, zanatlija i sitnih trgovaca, kmetova po selima u okruženju, čijom je raznovrsnom

proizvodnjom grad podmirivao dio svojih osnovnih potreba. Prateći katalog izložbe, priča o kotorskom pazaru može se prihvatiti i kao đir po srednjevjekovnim trgovima, idealna rekonstrukcija izgleda grada u ovom razdoblju s naglaskom na izgled prodajnih punktova i prvih pazara.

Na Trgu sv. Tripuna pred katedralom, na posebnom stupu vila se zastava sv. Tripuna i obavljan je pazar, kasnije krajem XVII. stoljeća, zbog sigurnosnih razloga, prenesen na Trg od oružja, i na kraju izvan grada. Po svom prometu pazar ispred sv. Tripuna koji se održavao nedjeljom, do 1443. godine, a zatim zbog svetkovanja toga dana subotom i petkom, nalikovao je poznatim sajmovima u Italiji. Tri su trga, prema navođenju Cizile iz 1624. godine, imala najznačajnije funkcije: na trgu ispred katedrale bilo je sjedište patricijata, pokraj kolegijalne crkve sv. Marije skupljali su se pučani, a na Trgu od oružja svi građani. Rekonstruirali smo pričom u katalogu izgled gradskih trgova, na kojima su bili smješteni punktovi za prodaju. Na njima su se vijorile zastave na stupovima, s različitim simbolima, kao svojevrсни ukras grada. Pokraj sat kule na glavnom gradskom trgu nalazila se kamena piramida na kojoj se vio barjak, koji je označavao vrijeme za trgovinu na malo, čime je, logično, bila zabranjena trgovina na veliko.

Prvobitno kao robna razmjena, a zatim kao robno-novčana vrsta prodaje, određuju se i mjesta za njezinu razmjenu, odnosno prodaju. Seljaci su se snalazili i sami određivali mjesta trgovanja, blizu pristaništa i mula, u hladovini pokraj nekog zida, u prometnome mjestu ispred neke palače, u hladovini trga. Tako su nastali prvi prodajni punktovi, pjace do kojih se putovalo i po

Markat nakon izgradnje

Pazar u Kotoru

Pazar u Kotoru

Kotorski Markat

Markat iz 1908. godine, neposredno nakon gradnje 1907. godine

nekoliko sati. Stvorene spontano, sve do pojave kotorskog markata, koji je izgradila Austrija, postale su nezamjenjiva mjesta u procesu trgovine, okupljanja, druženja, ogledalo privrednih prilika, mjesto susreta. Kotorski pazar nije bio institucijaliziranog tipa, ali je imao svoj kontinuitet koji se ogleda i u formiranju crnogorskog pazara, smještenog desno na izlazu iz sjevernih gradskih vrata, na jednom prostoru, ograđenom niskim zidom do kojega se dolazilo po-

sebnim tunelom smještenim s desne strane sjevernog, gradskog mosta.

Na kraju dolazimo do danas opće prepoznatljive, kulturne kotorske tržnice, popularne 'pjace' ili još popularnije markata, nastalog početkom XX. vijeka kao potreba da se iz urbane gradske jezgre grada i neposredne okoline, zbog zdravstveno-sanitarnih razloga uklone proizvodi koje su prodavali u jezgri grada i neposrednoj okolini na markatu.

Uz Radojku, prisutnima se obratila i koautorica Danijela Nikčević koja je, uz ostalo, istaknula:

„Kaže se da je pjaca trbuh grada, to je gradski prostor koji se ujutro među prvima budi i na kojem mnogi Kotorani i stanovnici okolnih mjesta rado započinju svoj dan. Gradska pjaca predstavlja svojevrsan muzej na otvorenom, muzej identiteta, mjesto prezentacije lokalne tradicije. Ona je svjedok ekonomskog i društvenog razvoja grada, pokazatelj prilika u kojima žive njegovi građani.

Pune borse svježih namirnica, kao i ritual ispijanja kave prije i poslije nabavke, degustiranje hrane na štandovima, cjenkanje i dijeljenje recepata, ta rapsodija mirisa i ukusa koji se šire cijelom pjacom, dio su kotorske tradicije i stvaraju pravi doživljaj raznolike gastronomske ponude velikog broja ponuđača. Kažu da se kultura najbolje upoznaje kroz hranu naroda, a za to nećete naći bolja mjesta od lokalnih pjaca koje imaju i najmanji gradovi na Mediteranu.

Na izložbi postavljenoj u Galeriji muzeja predstavljene su 74 fotografije i zahvaljujući njima večeras ćete biti u prilici da uvidite promjene koje su tijekom navedenog vremena nastajale i mijenjale pazar u Kotoru. Izložbu prati katalog, kao i dokumentarni film 'Crnogorski pazar u Kotoru' sniman za potrebe emisije 'Tradicija Crne Gore: Stari pazari'.

Izložba je realizirana zahvaljujući Sporazumu o realizaciji manifestacija u organizaciji Pomorskog muzeja i Općine Kotor, u sklopu Programa kulturnih manifestacija za 2021. godinu.

Uz izlaganje o izložbi, prisutne je podsjetila kako su u suradnji s OŠ „Njegoš“ u povodu Međunarodnog dana muzeja, 18. svibnja, organizirali za-

bavno-edukativnu radionicu „Kotorski pazar okom djeteta“.

„Na taj način učenici I.1 razreda dobili su mogućnost da svojim kreativnim prilogom, u vidu crteža, daju doprinos izložbi. Njihova kreativnost i neposrednost izraza učvršćuju uvjerenje Muzeja da upravo djeca čine jezgru buduće publike. Njegovanje najmlađe publike i stimuliranje njihove kreativnosti jest i jedan od prioritetnih ciljeva Muzeja u radu s publikom. Osmišljavanjem dječjih radionica težimo tome da postanemo mjesto za

Radojka Abramović

Danijela Nikčević

učenje uz zabavu i poticanje kreativnog razmišljanja i izražavanja.“

U muzičkom dijelu programa sudjelovala je klapa „Bisernice Boke“, koja je pjesmama „Na kotorskom pazaru“ i „Šjora Mare“ dočarala zbivanja i atmosferu na markatu.

Voditeljica programa je bila Dolores Fabijan.

Na otvorenju izložbe, između ostalih, bili su prisutni: Tatjana Kriještorac, sekretarka Sekretarijata za kulturu, sport i društvene djelatnosti Općine Kotor i Jasminka Lončarević, generalna konzulica Republike Hrvatske u Crnoj Gori.

Promovirana likovna monografija bokeške slikarice Vesne Šojat

Piše:
Željko Brguljan

Predstavljanje likovne monografije akademske slikarice Vesne Šojat, u organizaciji Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti, upriličeno je 27. rujna 2021. u palači Matice hrvatske u Zagrebu.

Ovo dugo očekivano izdanje, čiji je izdavač Skaner studio, a suizdavač Nacionalni muzej moderne umjetnosti, reprezentativan je prikaz slikaričina opusa nastalog u više od pola stoljeća predanog stvaranja. Autor teksta je Nikola Albaneže, prijevoda Graham McMaster, oblikovanja i prijeloma Amalija Albaneže dok su recenzenti bili Tonko Maroević i Feđa Gavrilović, a urednik i autor predgovora Željko Brguljan.

Listajući knjigu uočavamo da je dominantan motiv u dosadašnjem opusu Vesne Šojat pejzaž Boke kotorske, u užem smislu to su kamene vrleti nad zaljevom i detalji građevina staroga Kotora. Slikarica je fiksirala svojim kistom tisuće lica zaljevskog pejzaža, odana kamenom amfiteatru jedinstvenog Zaljeva. Iako rođenjem i odrastanjem pripada Zagrebu, Boka je za Vesnu Šojat bila onaj pravi, duboko

Iako rođenjem i odrastanjem pripada Zagrebu, Boka je za Vesnu Šojat bila onaj pravi, duboko doživljeni zavičaj.

*S predstavljanja likovne monografije Vesne Šojat u Zagrebu
(foto M. Višin)*

doživljeni zavičaj. Opčinjenost Zaljevom rezultirala je njezin primarni slikarski motiv – bokeški kamen kojemu je ostala odana više od pola stoljeća. Nalazila ga je u vrletima nad Dobrotom, kotorskim zidinama, kamenim interijerima, a posebno u arhitektonskim

elementima poput stupova i apsida, svodova i kupola, kontrafora i portala, ali i u kompleksnim građevinama, poput kotorske katedrale – simbola staroga grada. Kotorske vizure, i motivski i misaono, isključiv su interes i tema slikarstva Vesne Šojat. Dva

iskoraka – kontrafori kao rana inspiracija francuskim katedralama i kliška utvrda, kao kasni interes za solinski kraj, samo potvrđuju rečeno.

Snazan interes za strukturu grada podno lovcenskog masiva, posebno za snagu monumentalnih zidina, usmjerila je na njihovu materiju, na svjetlo, na energiju kojom zrači sam kamen. Mističnost zaljeva s neponovljivim osvjetljenjima, pred kišu i oluju, u jesen i zimu, za Vesnu je postao iskonski pejzaž koji joj podjednako ispunja misli i srce. U slikarstvu Vesne Šojat nema lepršavosti i površnosti, njezine su vizije čvrste, djela koncizna, lapidarna. Paleta joj je katkad sumorna, katkad živa i prozračna, a sadržajno je zaokupljena kompozicijom masa i struktura. Svojim struktu-

*Vesna Šojat s monografijom
(foto M. Visin)*

ralnim pristupom tumači veličanstveni bokeljski pejzaž i sve što on sa sobom nosi – od

estetskog doživljaja do razumijevanja svijeta. Promatrano u eri tehnologija i brzih rješenja, Vesnino djelo kao da pripada nekim davnim – herojskim vremenima u kojima se slikanju predavalo čitavim bićem, beskompromisno gradilo opuse dugim i predanim radom i u kojima je slikati značilo živjeti.

Svojim likovnim opusom nadovezala se na opuse roditelja, koji su kistom prenijeli mnogobrojne motive graditeljskog biserja Boke kotorske, kao i duh intimnih obiteljskih prostora. Razvivši osobni stil, Vesna Šojat je zaokružila ili, u kontekstu omiljenog joj motiva, „dogradila“ slikarsko poimanje Boke kotorske, prikazuje bedema, utvrda i zidina te kamenih vrleti nad elementima urbane i fortifikacijske arhitekture. Zaokružila je obi-

teljsko slikarsko putovanje opusom koherentnim ali i jedinstvenim, koji nam prenosi viziju Boke kotorske u najboljem mogućem svjetlu – iz vremena još netaknutog sklada i neizmijenjenog duha.

Zatim je urednik, čestitajući slikarici na monografiji koja prezentira njezin rad, a posebno na ustrajnom asketskom umjetničkom stvaranju – na više od pola stoljeća kontinuiranog slikanja u osami očeva atelijera, naglasio da njezino djelo pripada podjednako i hrvatskoj i crnogorskoj likovnoj baštini.

Recenzent Feđa Gavrilović istaknuo je da mu je upoznavanje s opusom Vesne Šojat bio velik užitek te da ju je autor teksta „znalački smjestio u koordinate vremena i prostora, kontekstualizirajući je uz hrvatske majstore pejzaža poput Crnčića ili Glihe. Riječ je o opusu koji zavrjeđuje visoko vrednovanje, a ova je monografija dobar korak prema ponovnom otkriću radova Vesne Šojat“. Dodao je da je „njezina ljubav prema monumentalnim strukturama, kamenju zidina, katedrala i gradova pronašla izraz u njezinoj punoj i bogatoj slikarskoj gesti“.

Drugi recenzent, na žalost preminuo tijekom rada na knjizi, Tonko Maroević ostavio je zapisano da se slikarsko djelo Vesne Šojat razvijalo u tišini i izolaciji „postupno i organski na

premisama ozbiljnog školovanja i u obiteljskoj atmosferi dvoje akademskih slikara“ od kojih je baštinila „ambijentalnu zaokupljenost prostorima i znakovima Bokokotorskog zaljeva“. Smatra da objavljivanje Vesnine monografije predstavlja „opravdanu afirmaciju jednoga opusa koji je nastao izdvojeno od dominantnih tokova naraštaja“, nastojanjima na „kromatskim i plastičnim vrijednostima korištene tvari, (...) na koherentnoj i gustoj viziji krajolika, sagledanoga iz osobnoga rakursa i metodom pars pro toto“.

Autor teksta monografije Nikola Albanže je prisjetio se rada

na monografiji i prvog susreta sa slikaricom u njezinu ateljeu. Istaknuo je da je slikarstvo Vesne Šojat ono slikarstvo kojemu je važna podjednako materičnost i oblikovanje, a također i struktura te naglasio slikaričinu težnju plastičnoj monumentalnosti te simbolička ozračja. Smatra da autorica u kontekstu privrženosti materije i organizacije slike „pripada važnoj pejzažnoj tradiciji u hrvatskom slikarstvu 20. stoljeća gdje joj je mjesto u slijedu od Ljube Babića, Frana Šimunovića, Otona Glihe, njezina oca Antuna Šojata“. Albanže je istaknuo kako će „ova monografija (...) pridonijeti upoznavanju i potvrđivanju jednoga zanimljivog, kvalitetnog i vrijednog opusa“ te dodao da slikaričin opus mnogima može biti otkriće, kao što je bio i njemu samome.

Na početku promocije prisutne je pozdravio ravnatelj Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti Branko Franceschi kao suizdavač monografije i organizator događaja, a na kraju, u ime izdavača, direktor Skaner studija Dragi Savićević te su oba izrazila zadovoljstvo monografijom o slikarstvu Vesne Šojat, čestitajući slikarici, a također svima zaslužnima za ovo kvalitetno i lijepo izdanje.

„Još ne sviće rujna zora...”

Piše:
Snježana Akrap-Sušac

Pjevušili smo Zoran i ja uz Barcelona Gipsy Balkan Orchestra. Bilo je negdje oko 9 sati toga prekrasnoga rujanskog jutra i ako se uzme u obzir da smo rođeni u Crnoj Gori, moglo bi se reći da nama zora upravo sviće, složili smo se. Lako smo se dogovorili da „političke“ teme zaobilazimo „u širokom luku“. Umjetnost je zapravo ono najljepše šta ostavljamo budućim naraštajima, a Zoran doista može biti ponosan na ono što će ostaviti u naslijeđe. Dio svojih radova će postaviti tog jutra za samostalnu izložbu u Puli – u Galeriji Cvajner, najljepšem prostoru na našem Forumu. Mjesec dana će moji sugrađani moći uživati u Zoranovim radovima. Kako mu ovo nije prva izložba u Puli, on već ovdje ima svoju publiku i svoje obožavatelje pa se brzo pročulo da je to izložba koju ne treba propustiti. Izložbu je otvorila gđa Gorka Ostojić Cvajner, povjesničarka umjetnosti i direktorica Galerije. Pritom je naglasila da je Petrušić gost i 27. PUF-a te da je došao na poziv Branka Sušca, umjetničkog direktora festivala.

„Za mene umjetnost mora gristi kako bi izrazila istinu - želim isprovocirati one koji gledaju moje crteže. Ljudi često lažu sami sebe, ne žele vidjeti stvarnost, a ja ih svojim radovima pozivam da to učine. Kontrasti poput punine i praznine, prisutnosti i odsutnosti – dio su života. Nema razloga za poricanje jer nema svjetla bez tame i nema se smisla bojati toga.“

Branko Sušac i Zoran Petrušić

Izložba i umjetnik privukli su medijsku pozornost. Izdvajamo Zoranov intervju za Kulturistru: „Nothing to say“ (to say everything). Novinar-ka Luisa Sorbone u uvodu će reći da se autor predstavio s petnaest crteža tušem u boji i jednom slikom na platnu. Kao najizraženije stilske karakteristike izloženih djela izdvaja: hiperrealizam, vještu znakovitost i bitnost. Sam umjetnik

kaže: „Što godine više prolaze, sve manje volim koristiti previše riječi, a prije svega ne volim razgovarati o umjetnosti s umjetnicima. Moji crteži i moja umjetnost moji su sugovornici.“

Dalje se u članku navodi kako je Petrušić nagrađivani umjetnik i u Crnoj Gori i u inozemstvu. Izdvajaju se nagrade na Podgoričkoj umjetničkoj izložbi 1988. godine i 2004.

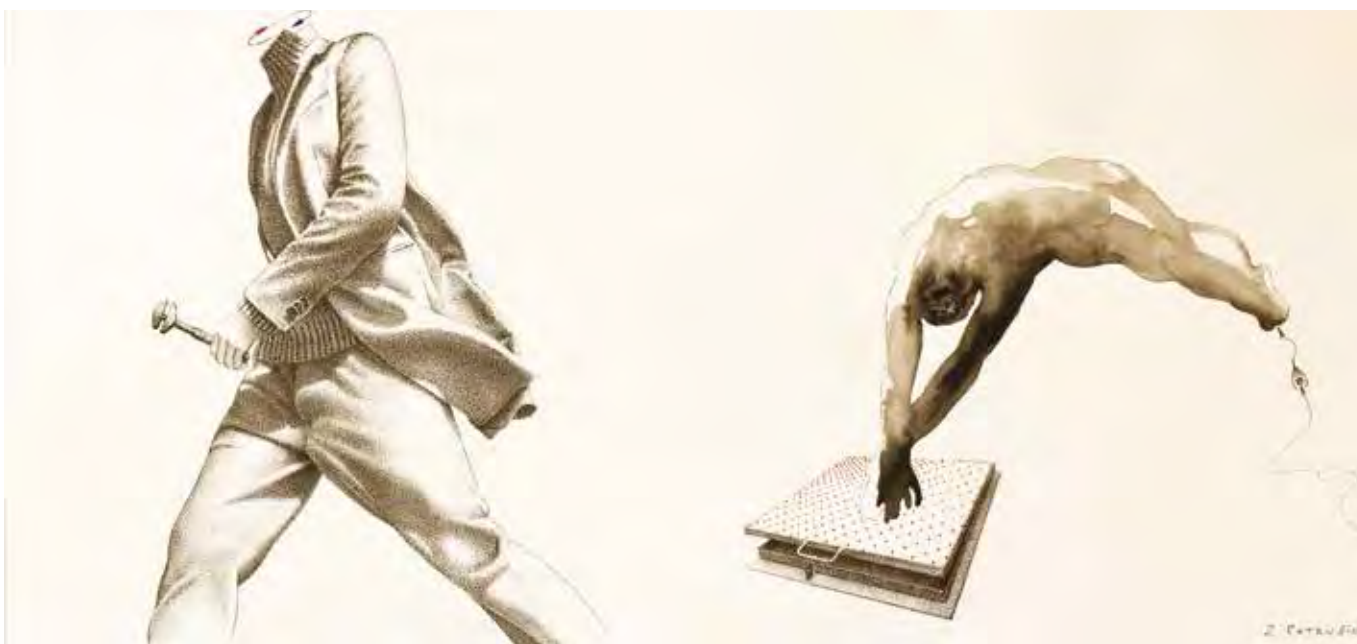
godine, nagrada „Caravaggio“ u Rimu 2017., posebno priznanje u Milanu 2017., nagrada „Tiziano“, kao i nagrada „Art Expo Venezia“ 2018. godine.

Od ulja do crteža

U svome umjetničkom djelovanju Petrušić će reći da je počeo slikati na platnu –geometrijske apstrakcije i hiperrealistične figurativne slike, ali je nakon nekoliko godina osjetio potrebu isprobati druge tehnike. Ponajviše je to bio crtež, a danas je to njegovo izražajno istraživanje.

Umjetnička poetika

Sam umjetnik će reći da kad započne novi crtež ili sliku, počinje i njegovo istraživanje. Pregleda fotografije koje je snimio, promatra objekte i malo-pomalo oblikuju se impulsi koje želi izraziti. Njegova umjetnost ne može se nazvati ugodnom i lijepom, kako sam kaže. Ona je jako teška: „Za mene umjetnost mora gristi kako bi izrazila istinu - želim isprovocirati one koji gle-

daju moje crteže. Ljudi često lažu sami sebe, ne žele vidjeti stvarnost, a ja ih svojim radovima pozivam da to učine. Kontrasti poput punine i praznine, prisutnosti i odsutnosti – dio su života. Nema razloga za poricanje jer nema svjetla bez tame i nema se smisla bojati toga.“

Simbolika kontrasta

„U sve što sam učinio uložio sam sebe. No, postoji jedan

Ljubav prema Istri

Ovo je treća izložba Zorana Petrušića u Istri. Njegov prvi susret s Pulom dogodio se prije četiri godine u Galeriji Cvajner (zahvaljujući crnogorsko-pulske vezi naše spisateljice Snježane Akrap-Sušac i anticipativnoga maga od nekonvencionalnog, međunarodnog teatra PUF Branka Sušca, kako je rekla na otvorenju Gorka Ostojić Cvajner). Prije tri godine imao je samostalnu

izložbu u Vodnjanu u galeriji El Magazein vlasnika Germa Fiorantija. „Imam jako duboku, intimnu vezu s Istrom, ovdje se uvijek osjećam dobrodošlim. Mislim da su ljudi koji tu žive nekako posebni i uopće

poseban crtež naziva *Speechless - the last temptation*, koji je povezan s posebno teškim trenutkom u mom životu. I kad ga ponovno vidim, osjećam snažnu emociju. Reproducira sam prazninu, odsutnost, ali i svjetlost jer sam se sa svime suočio s povjerenjem. Prazne stolice ili fotelje? Volio bih da smo svi iskoristili svoj um da učinimo nešto, bilo što umjetničko, napustivši udobne stolice mentalne lijenosti... naučimo se koristiti svoj um, za sebe i za druge.“

mi nije čudno što je zovu čarobnom zemljom. Ova zemlja nije samo lijepa, već ima i posebnu energiju.“

U katalogu izložbe Gorke Ostojić Cvajner okarakterizirat će Petrušića kao maestralnog crtača. Navest će da je svoje crtačke bravure umjetnika pokazao i u knjizi duhovito naslovljenoj „Snjeguljica

ne jede jabuke“ naše majstoriце kratkih, britkih priča. Lik Hitlera kao personifikacija zla nasuprot čedne Snjeguljice.

Turbulentna i opaka 2020. i 2021. godina! Nevrijeme za um i osjećajnost, za umjetnost i ljepotu: korona, potresi, zveckanje oružjem u regiji i baš zato, suprotivom nevremenu želimo sa zahvalnošću

prigriliti još jedan PUF i još jednu samostalnu izložbu Zorana Petrušića.

I na kraju jedno djelo koje sljubljuje i crtačko i slikarsko, neveliko formatom, a veliko opipom mogućeg zla. Sve je prekriveno crvenom, apstraktnom mrljom.

Ili?! - završne su riječi Gorke Ostojić Cvajner.

Prvi akvarij u Crnoj Gori proteklog ljeta otvorio vrata za posjetitelje

Posebnu zanimljivost za posjetitelje predstavljaju raža kamenica, morski konjici, hobotnica, riba pauk i meduze. Omiljena atrakcija, posebno za najmlađe posjetitelje, je otvoreni bazen tzv. *touch-pool*, u kojem se može vidjeti raža kamenica, tabinje mrkulje, mačke bljedice, riba list, zvjezdače i rakovi samci.

Tekt i fotografije:
Branka Pestić

Prva zabilježena ideja o osnivanju javnoga morskog akvarija na prostoru Crne Gore potekla je 1975. godine kada su prof. dr. sc. Ivan Milošević i dr. sc. Nikola Kovačević (oboje, na žalost, pokojni) predložili osnivanje gradskog akvarija u suradnji Instituta za biološka i medicinska istraživanja (danas Institut za biologiju mora) i Općine Kotor. Njihova zamisao bila je organizirati akvarij u prostoru Citadele (Španjola) i na prostorima oko nje. Gradski akvarij trebao je biti organiziran po uzoru na tadašnje javne akvarije u Splitu i Dubrovniku. Osim samog akvarija, planirano je osnivanje akvarističkog kluba i servisno-zanatska radionica za izradu akvarija i pomoćnog pribora. Na žalost, tada nije došlo do realizacije ove ideje.

U prostoru Instituta postojao je funkcionalni prostor akvarija, ali on je imao isključivo znanstveno-eksperimentalnu funkciju. U razdoblju od početka devedesetih godina prošlog stoljeća do realizacije projekta akvarija, zbog otežanih radnih prilika, taj prostor je bio neiskorišten i zapušten.

Institut je 2017. godine dobio jamstvo Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške za realizaciju projekta *Marine Biodiversity Conservation Centre Boka Aquarium – MonteAqua*, kojim je bila predviđena rekonstrukcija i opremanje oko 300 m² prostora u prizemlju Instituta i osnivanje Centra za zaštitu biodiverziteta Jadrana – Akvarijuma Boka (kao sastavnice Instituta za biolo-

giju mora), s planiranim završetkom radova do listopada 2020. godine.

U projekt se 2019. uključilo i tadašnje Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (sada Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede), koje je prepoznalo vrijednost osnivanja akvarija i uz kredit Svjetske banke u sklopu Drogog projekta Institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore – MIDAS 2, pomoglo u realizaciji ovog projekta.

Sredstva za prvu fazu uređenja dvorišnog prostora ispred akvarija osiguralo je Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore.

Za nabavu i postavljanje bazena i bazenskih sustava odabrana je talijanska kompanija *Panaque*, specijalizirana za takve poslove, s dugogodišnjim iskustvom. Zanimljivo je da su iz *Panaque* istaknuli da im je, iako jedan od najmanjih na kojima su radili, prostor Akvarijuma Boka predstavljao najveći tehnički izazov do tada. Svaki akvarij ima javni dio u kojem se nalaze izložbeni bazeni, i tehnički dio, skriven od očiju javnosti, u kojem su smještene sve pumpe, filtracijski sustavi, cijevi i sl. Za većinu novih akvarija grade se objekti ciljano za tu funkciju i može se planirati određeni tehnički prostor. U Akvarijumu Boka sve – i bazeni i tehnički sustavi – morali su stati u raspoloživih 300 m².

Prvotni datum otvaranja akvarija predviđen je za svibanj 2019., no zbog cjelokupne situacije s pandemijom koronavirusa moralo je biti odgođeno. Akvarijum Boka konačno je otvorio svoja vrata

za posjetitelje 10. lipnja 2021. godine.

Prostor akvarija organiziran je u tri prostorije, sa 16 bazena i 8 akvarijskih sustava, od toga su tri bazena u prvoj prostoriji, sedam ih je u drugoj i šest u trećoj prostoriji. U trenutku pisanja ovog članka, u akvariju se može vidjeti oko 50 jadranskih vrsta morskih biljaka i životinja. Posebnu zanimljivost za posjetitelje predstavljaju raža kamenica, morski konjici, hobotnica, riba pauk i meduze. Omiljena atrakcija, posebno za najmlađe posjetitelje, je otvoreni bazen tzv. *touch-pool*, u kojem se može vidjeti raža kamenica, tabinje mrkulje, mačke bljedi-ce, riba list, zvjezdače i rakovi samci.

Osoblje angažirano u svakodnevnom radu i održavanju akvarija uključuje tri znanstvenika, dvije akvaristice, tri osobe za tehničko održavanje, zaposlene na blagajni i suvenirnici, te higijeničarku. Naravno, čitavo osoblje Instituta aktivno sudjeluje u radu akvarija.

Prema nekim procjenama, od otvaranja do polovine rujna akvarij je posjetilo oko 10.000 posjetitelja, domaćih i stranih. Zadovoljni smo posjećenošću, a nadamo se da će situacija sljedeće sezone biti još bolja.

U novoj sezoni 2022. Akvarijum Boka dočekać će posjetitelje s čak dva nova bazena, a u sklopu Centra za zaštitu biodiverziteta Jadrana oformit će se i spasilište za morske kornjače. Samo spasilište neće biti otvoreno za posjetitelje, ali omogućit će im se uvid u njegovo funkcioniranje.

Lahorov MM Sailing Team sa Maxi Jenom niže izvanredne uspjehe

Maxi Jena sa skiperom Milošem Radonjićem ubjedljivo je triumfovala u Veneciji, na prestižnoj regati Venice Hospitality Challenge, u konkurenciji 16 najboljih maxi jedrilica cijelog svijeta.

Regata je kruna italijanskog jedrenja i osmi put se održava u prijestonici turizma. Crnogorska posada je slavila za nešto više od sat, ostavivši drugoplasirani brod Way of life gotovo 20 minuta.

Radonjić se zahvalio Sina Centurion Palace na prilici da brani njihove boje na takmičenju, navodeći da je to važan uspjeh za crnogorsko jedrenje. "Danas smo jedrili bez greške! Taktika je bila dobro promišljena pa smo prednost ostvarili na samom startu. Vremenski uslovi su nam išli na ruku, vjetar je bio od četiri do šest čvorova, pa smo još jednom pokazali da su Dobrotski bonacijeri na vrhuncu za-

datka i u venecijanskom kanalu", rekao je Radonjić. On je istakao da je prezadovoljan regatom, ekipom i rezultatom. "To je nevjerovatan uspjeh i srećan sam što mogu da predstavljam našu državu u ovom kapacitetu. Prije samo nedjelju dana smo okončali Barkolanu, a danas smo ostavili sve konkurente daleko iza nas. Sve je funkcionisalo odlično, radujem se što pehar donosimo doma", rekao je Radonjić.

Saopšteno je da Venice Hospitality Challenge ima izuzetno važan turistički, komercijalni i diplomatski značaj i da je programom svake godine predviđen prijem predstavnika turističkih kompleksa i posada na gala večeri koji upriličava Gradonačelnik Venecije.

Maxi Jena treća na 53. Barcolani

Krstaš Maxi Jena pod bojama kotorskog Lahora, sa Milošem Radonjićem za kormilom, osvojila je treće mjesto u ukupnom plasmanu, te prvo u svojoj klasi na najvećoj regati krstaša na svijetu, 53. izdanju legendarne Barcolane, koja se u Tršćanskom zalivu jedri od davne 1949. godine.

Od preko 2000 prijavljenih, regatu je zbog ekstremnih vremenskih uslova startovalo oko 1650 brodova. 53. Barcolana se jedrila po veoma jakoj buri, pa je nakon podneva skraćena ruta, a regata je poništena za jedrilice dužine do 12 metara zbog opasnih naleta vjetra od preko 40 čvorova.

Trijumfovala je talijanska jedrilica ARCA SGR sa Furiom Benusijem za kormilom, prestigavši pobjednika 52. Barcolane 2019. godine, slovenački krstaš Way of life. Prošlogodišnje izdanje je izostalo zbog pandemije koronavirusa, a vicešampion 52. izdanja, Miloš Radonjić, o novom velikom uspjehu crnogorske ekipe kazao je: "Tako su najave bile da će bura slabiti prema sredini dana, vidjeli smo da to neće biti slučaj čim smo stigli na brod. Uslovi su zaista bili zahtjevni, slobodno mogu reći da je za sve učesnike to bilo ekstremno jedrenje. Svi brodovi su pretrpjeli neku štetu na opremi. I mi smo imali problema sa glavnim jedrom i dijelom koji drži jarbol,

ali smo uspjeli da ih rješavamo u hodu i da stignemo treći u generalnom plasman u a prvi u svojoj klasi.”

“Brod je građen za mali vjetar, za bonacu, gdje je bukvalno neuhvatljiv. Ali, uz ovakav vjetar i ovakvo more, po svim logikama nije trebalo da jedri. I sam projektant broda, Andrej Justin, upozorio da je bolje da ne izlazimo na more, jer su po njegovoj ocjeni vremenski uslovi bili preveliki rizik za ovaj brod. Ali, ja imam iskusnu i sposobnu posadu ljudi iz Crne Gore, koji su pokazali da Maxi Jena može da jedri i po ekstremnim uslovima i jakim vjetrovima. I ne samo da jedri, vec i da napravi ovako zapažen rezultat. Hvala svima koji su tome doprinijeli,” s ponosom je kazao Radonjić.

Pobjednik 90. Mrduljske regate

Početak listopada Maxi Jena učestvovala i prva projedrila kroz cilj na tradicionalnoj 90. Mrduljskoj regati. Radonjić i njegova posada bili su najbolji po realnom vremenu među flotom od 200 krstaša.

“Obožavam jedriti na vašoj Mrdujskoj regati, odlični ste organizatori i domaćini, a konkurencija je bila fantastična. Jedrenje je bilo naporno, ali naš brod je upravo građen za ovakve uvjete, jedrenje s malo vjetra”, zadovoljan je bio Radonjić. Pobjednički pehar im je, odmah nakon prolaska kroz cilj, uručio Mario Stipinović, direktor Regate.

Mrdujska regata se jedri od davne 1927. godine i nije se održala samo za vrijeme Drugog svjetskog rata. Tradicionalna Mrdujska regata najveća je regata krstaša na ovom dijelu Jadrana, jedri se 22 milje, a organizira je jedriličarski klub Labud iz Splita.

Izvor: Boka News, Radio Tivat, Otvoreno more

Foto: Duje Klarić/Cropix, Studio Borlenghi, FB

HGI - Admiral Vladimir Barović zaslužuje svoju ulicu

I nakon trideset godina od ratnih zbivanja u regiji sasvim je izgledno da je većini naših građana nacionalizam i dalje vladajuća ideologija. Mlade generacije rođene nakon rata odgajaju se na negiranju i relativiziranju zločina. Većina mladih vjeruje u ono u što želi da vjeruje te tako štiti svoj osobni osjećaj pripadnosti. Svjesni smo da je prevladavanje prošlosti dugotrajan proces. Našem društvu potrebna je kritička povijest, a ne povijest prilagođena potrebama političkih elita. Posljedice današnje politike su da je i uz tridesetogodišnju vremensku distancu od rata pred nama nesigurna budućnost.

U vremenima ratnih zbivanja kada je došlo do poremećaja sistema vrijednosti, gubljenja vrlina čovječnosti te glasa savjesti imamo svijetli primjer osobnog izbora admirala Jugoslavenske ratne mornarice, Vladimira Barovića. Kao visoki časnik JRM-a, raspoređen u vojnopomorskom uporištu Vis, izabrao je samoubojstvo umjesto izdavanja zapovijedi floti za bombardiranje gradova i naselja u Dalmaciji. Njegova moralna odgovornost i osobna savjest nisu mu dopustile izdavanje zapovijedi koje bi uzrokovalo stradanje mnogobrojnih civila i goleme materijalne štete. Svojim individualnim izborom dokazao je da posjeduje crnogorsko shvaćanje časti.

Takav svijetli primjer iz vremena ratnih zbivanja trebaju znati mlade generacije. U stalnom kontaktu s našim članovima, simpatizerima i sugrađanima te osluškujući njihove želje Općinski odbor Hrvatske građanske inicijative u Tivtu i u Kotoru predlažu da se jedna ulica u Tivtu ili u Kotoru nazove imenom admirala Vladimira Barovića.

Općinski odbor HGI Tivat i
Općinski odbor HGI Kotor

Obilježen Dan oslobođenja i Dan općine Herceg Novi

Svečanom sjednicom Skupštine općine koja je održana 28. listopada u Dvorani Park obilježen je Dan oslobođenja i Dan općine Herceg Novi. Sjednici je prethodilo polaganje vijenaca osloboditeljima grada na spomen-oblježja pokraj Tore, Manastira Savina i na spomenik Bezmetković, a nakon toga je održan i defile Gradske muzike i mažoretkinja.

Svečanu sjednicu otvorio je Ivan Otović, predsjednik SO Herceg Novi, i tom prilikom je podsjetio na današnji dan prije točno 77 godina: „Upravo na današnji dan borci Desete hercegovačke, Druge dalmatinske i Prve Bokeške brigade oslobodili su Herceg Novi, ne pristajući da se povinuju tuđinskoj upravi, da se priklone sili koja se u tom trenutku svima činila nepobjedivom, naši preci su odlučili da

brane svoja ognjišta“, istaknuo je Otović i pozvao prisutne da minutom šutnje odaju počast rodoljubima koji su položili svoje živote za slobodu domovine.

Predsjednik Općine Herceg Novi Stevan Katić podsjetio je na dovršeni projekt izgradnje prve javne garaže koja je gradu bila neophodna i novoga trga ispred zgrade Općine te najavio izgradnju autobusne postaje u Igalu, pristupne prometnice, izgradnju pasarele u Bijeloj, prve faze glavne prometnice na Luštici, kao i početak gradnje vodovodne mreže na Luštici, što predstavlja krucijalni trenutak u razvoju ovog poluotoka. On je rekao da lokalnu vlast raduje pozitivan zaokret u odnosu prema Herceg Novom i to što konačno mogu računati na pomoć i potporu države. „Zahvaljujući toj promjeni, u protekloj godini riješen je problem koji je dugo mučio građane Herceg Novog – ukinuta je putarina na di-onici Meljine – Petijevići“, rekao je Katić podsjetivši na ostale lokalne probleme za koje očekuje potporu i njihovo skoro rješavanje.

Najveće priznanje koje dodjeljuje Općina HN, Oktobarska nagrada, uručena je Ružici Zelenić, za bezuvjetni i predani rad u patronažnoj službi; Ljiljani Krstić – za značajan položaj i unapređenje djece i mladih sa smetnjama u razvoju; Višnji Kosović – za izniman znanstveni, filozofski i književni doprinos; Stefanu Janičiću - za najuspješnijeg studenta Herceg Novog.

Ziri je na svečanoj sjednici također donio odluku kojom se Dragoljubu Đuričiću, posthumno, dodjeljuje Povelja Herceg Novog za životno djelo.

Svečanost sjednici prisustvovali su predstavnici diplomatskog kora, državnih tijela, poslanici, mnogobrojni gosti iz gradova prijatelja, pobratima i susjeda, predstavnici lokalne uprave, ustanova, poduzeća, organizacija, vjerskih zajednica, nevladinog sektora i medija.

Aktivnosti Općine u razdoblju između dva praznika grada prikazane su u kratkom filmu, a u umjetničkom dijelu programa nastupili su klapa Stari kapetan i dječji zbor Cvrkutici.

Izvor i fotografije: Boka News

Sačuvati perašku tradiciju gađanja kokota

Predsjednik Općine Kotor Vladimir Jokić upriličio je sastanak s predstavnicima NVO Društva prijatelja grada Perasta na kojem su razmatrani načini koji će omogućiti očuvanje i njegovanje tradicije gađanja kokota. Predložena je izmjena zakona koji se bave zaštitom životinja na način da se izuzme gađanje kokota i tako sačuva tradicija duga skoro četiri stoljeća. Peraštani taj običaj čuvaju u znak sjećanja na junačku obranu Perasta od napada višestruko brojnijih Turaka, 15. svibnja 1654. godine.

„Ono što je tradicija više od četiri stotine godina treba da se sačuva kao dio bogate kulturne baštine našega grada. Učinit ćemo neophodne korake da dođe do adekvatnog rješenja za očuvanje ovog običaja”, rekao je Jokić.

Marina Brainović iz NVO Društva prijatelja grada Perasta podsjetila je da je pucanj u živog kokota dio manifestacija kojom se obilježava velika pobjeda nad Turcima 1654. godine, kada se šaćica Peraštana suprotstavila brojnoj turskoj armadi i obranila grad. Ona je objasnila da je bilo razdoblja kada bi se datum manifestacije pomaknuo (ako ne priliči vremenu i situaciji) i slavio nekom drugom prilikom, ali se nije ukidao.

Na inicijativu NVO Korina animals 2018. godine zabranjena je upotreba vatrenog oružja i gađanje živog kokota, na osnovi Zakona o dobrobiti životinja koji je usvojen 2008. godine. Organizatori su 2019. godine ipak održali manifestaciju na tradicionalan način, zbog čega ih je inspekcija kaznila. Prethodne dvije godine obilježena je bez segmenta gađanja kokota.

Brainović se nada pozitivnom odgovoru na inicijativu za koju su dobili potporu lokalne uprave. „Naš prijedlog je da se iz zakona koji tretiraju zaštitu životinja izuzme običaj gađanja kokota jer je riječ o viševjekovnoj tradiciji”, istaknula je ona.

Tradicija

Običaj gađanja kokota koji simbolizira neprijatelja baštini se i u Kostanjici, Strpu, Risnu i Mulu, ali se samo u Perastu zadržao. Dio je proslave Gospe od Perasta (Zavjetni dan) koji se obilježava u znak sjećanja na junačku obranu Perasta od napada višestruko brojnijih Turaka, 15. svibnja 1654. godine i zahvalnosti Bogorodici za nebesku zaštitu tom prilikom. Tijekom manifestacije u Perast dolazi glavni odred Mornarice na čelu s admiralom ili viceadmiralom i pleše se kolo. U procesiji nakon svete mise mornari nose sliku Gospe od Škrpjela.

Gađanje kokota na dasci koja se nalazi na površini mora, 300 metara od obale, otvaraju članovi Bokoške mornarice, zatim Peraštani dobivaju priliku i na kraju gosti, ako ne bude pogođen ranije.

Najbolji strijelac, onaj koji pogodi kokota, dobiva šugaman (ručnik) na kome su obilježeni godina bitke i datum gađanja. Po starom običaju pobjednik mora častiti građanstvo barilom vina (60 litara). U novije vrijeme taj trošak snosi grad.

Marina Brainović iz NVO Društva prijatelja grada ocjenjuje kako su zabranom da manifestaciju organiziraju na način kako se to radi vjekovima Peraštani ugroženi jer im se uskraćuje pravo da njeguju svoju tradiciju. Pita što će se dogoditi ako nekome, na primjer, padne na pamet da „uvede red“ i u obilježavanje ostalih 17 običaja koje njeguju.

„U slavu dolaska proljeća 1. svibnja beremo jase novo drvo, a 22. srpnja u sklopu poznate Fašina-de pet vjekova ‘beremo’ kamenje kojim obnavljamo otok Gospe od Škrpjela. Možemo očekivati da zaštitinici drveća traže da se zabrani branje jasena ili uzimanje kamenja jer na taj način mi Peraštani rušimo put... Očigledno je da se prilikom donošenja odluka, kao što je ona o zabrani gađanja živog kokota, ne vodi računa o tradiciji i identitetu nekog mjesta. Što je s izrekom ‘bolje da umre selo nego običaji’“, pita razočarano Brainović.

Izvor: www.pobjeda.me

Foto: Općina Kotor, kasadoo.com

„Kultura sjećanja, koja počiva na istini o onome što se dogodilo“

Polaganjem vijenaca na ulazu u logor Morinj obilježena je 3. listopada trideseta obljetnica otkad su u neljudskim uvjetima lišene slobode osobe s dubrovačkog područja. Kako danas, tako i ubuduće, dužni smo čuvati sjećanje na sve one koji su bili prisiljeni biti u logoru te se truditi ne zaboraviti sve što su morali proživljavati.

„Danas kada obilježavamo tridesetu obljetnicu od dovođenja prvih logoraša u vojni logor Morinj, sjećanja na ljude koji su dostojni da im se imena nikada ne zaborave, obvezuje nas da se sjetimo časnog suprotstavljanja agresiji i patnji nevinih s konavoskog i dubrovačkog područja, a također i određenog broja Bokelja koji su odbili pucati na svoje sunarodnjake. Jednom sam pročitao mudrost Aurelija koju nam je priopćio u rečenici 'Tko je vidio današnji dan, vidio je sve!', naravno, ona važi samo pod jednim uvjetom, da čovjek ima tu sposobnost i zna gledati. Mi koji

smo danas ovdje svakako znamo gledati i vidjeti svu tragičnost neobjašnjive i često puta pogubne, neopravdane, imaginarne, nacionalističke mržnje koja se bjelodano zrcali na vratima ovog logora i ispovijestima morinjskih logoraša. Danas je veliko ohrabrenje obilježiti tridesetu obljetnicu ovog logora u nazočnosti dva ministra vanjskih poslova, ministra Grlić Radmana i ministra Radulovića, koji predstavljaju Vlade dviju susjednih i prijateljskih država, uz nazočnost svih prisutnih koji znamo gledati i koji, u to sam siguran, šaljemo poruku s ovog mjesta da je zaista primjer čovječnosti znati sačuvati drugoga od sebe“, rekao je prilikom svog obraćanja Zvonimir Deković, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore.

„Prije 30 godina, u sumraku raspada jedne države koja je, čak i prije nego što je Europa krenula tim putem, desetljećima okupljala naše očeve u bratstvu i jedinstvu, na ovome mjestu, na plavoj obali Jadrana, za trenutak je utihnulo duh crnogorskog junaštva, a još više čovječnosti. Dok su europske države rušile granice među sobom, u zagrljaj jedna drugoj - čovječnost, jedinstvo i poštovanje na ovim prostorima je nestajalo pred našim očima. Poštovanje prema drugima, poštovanje prema ljudskom životu, poštovanje prema vrijednostima kojima su u vjekovima iskovala generacije naših predaka. Ljudskost je zanemarena, a jači je tlačio slabijeg. Patnja ljudi je patnja čovječanstva - ne poznaje naciju ni vjeru. I s patnjom ljudski je suosjećati. Manje je bitno tko je u tom ratu patio manje, a tko više jer u konačnici - generacija naših očeva je izgubila... a na žalost, i mi s njima. Ako je kancelar Njemačke Vili Brant kleknuo pred tamnim ponorom njemačke historije u bivšem varšavskom getu, trebamo iskazati poštovanje prema nevinim žrtvama na ovome mjestu. Kao što žrtva nosi prvo svoje ime i prezime, a tek onda naciju i vjeru, tako je i zločin stvar

Ministar Đorđe Radulović

Ministar Gordan Grlić Radman

pojedina koji se ne može sakriti iza bilo koga jer bit će razobličen. Danas, stojeći ovdje, dokazujemo da postoji duh nove Crne Gore. Onaj koji u ratu nije sudjelovao, ali koji poštuje žrtve svih ratova na ovim prostorima - u Velici, Srebrenici ili Morinju, ali i sve druge bez obzira kom narodu, naciji ili vjeri pripadali, teži duhu nove Crne Gore, koji želi pomirenje naših očeva zbog budućnosti naše djece. To je duh Crne Gore koji ne živi svoju slavnu historiju, već sanja svoju europsku budućnost. Duh Crne Gore koji je u miru sa svima, zbog mira u sebi. Crna Gora je danas država svima. Nitko nema na nju više ili manje pravo. Ipak, za razliku od prije, tijekom slavne historije, umjesto barutom i mačem patriotizmom se danas pokazuje poštovanjem - poštovanjem onih koji misle kao vi, ali možda i još više poštovanjem onih koji misle drukčije. Poštovanjem svog susjeda, prijatelja. Morinj je opomena da to nikad ne zaboravimo“, rekao je ministar vanjskih poslova Crne Gore gospodin Radulović.

Ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske Gordan Grlić Radman u svom je govoru istaknuo: „Danas smo tu ispred objekta koji je bio zloglasni logor, koji je na današnji dan, prije točno 30 godina, otvoren kao centar za prihvat zatočenika, zarobljenika, a zapravo je bio poligon za mučenje. Neki nisu preživjeli, a neki su podlegli nedugo nakon što su uspjeli doći kućama. Oni, koji su i danas živi, teško zaboravljaju ono što su u ovim zgradama podnosili. Došli smo se pokloniti dušama onih koji su ovdje ostavili svoj posljednji dah. Ne postoje opravdanja za zločin, ne može ga biti. Ne postoji, naravno, niti izgovor, bilo koji argument koji bi opravdao zlo i zločin. Mi ne možemo izbrisati bol, ni prebrisati ovaj logor i šutjeti, a ta bol je trajna jer Hrvatska traga još i od Srbije za svojih 1858 nestalih civila i ratnih zarobljenika. Zato mi ovdje moramo glasno izreći što se događalo, kako se više nikada ne bi ponovilo - kako bi naše generacije rasle u miru i slobodi, ali sa spoznajom što je bilo.“ Ministar Radman se prisjetio i časnog i hrabrog admirala Vladimira Barovića, koji je sebi oduzeo život jer nije htio stradanje nevinih ljudi.

„Ovdje smo danas zajedno, kako bismo ostali ljudi i krenuli dalje. Kao dva naroda, kao dvije prijateljske susjedne zemlje koje, da bismo mogli koračati dalje istim putem, ovdje, upravo na ovome mjestu tražimo mir. Naše društvo, i hrvatsko i crnogorsko, trebaju ići naprijed. Mi trebamo gledati u budućnost i razvijati naše odnose kao, upravo, dvije susjedne i prijateljske zemlje. Svi moramo raditi na izgradnji kulture sjećanja, koja počiva na istini o onome što se dogodilo, na rješavanju pitanja nestalih, na jasnoj osudi zločina i poštivanju svih žrtava“, istaknuo je ministar Grlić Radman.

Među prisutnima su bili i: predsjednica Saborskog odbora za Hrvate izvan RH Zdravka Bušić; državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan RH Zvonko Milas; generalna konzulica Generalnog konzulata Republike Hrvatske u Kotoru Jasminka Lončarević; privremeni otpravnik poslova u Veleslanstvu RH u Crnoj Gori gospodin Tomislav Pavković; župan Dubrovačko-neretvanske županije Nikola Dobroslavić; gradonačelnik Dubrovnika Mato Franković; načelnik Općine Konavle Božo Lasić; predsjednik Hrvatske građanske inicijative Adrijan Vuksanović; potpredsjednik HGI-ja Ilija Janović; član Predsjedništva Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora - Podružnice Dubrovačko-neretvanske županije; svećenici – izaslanici kotorskog biskupa mons. Ivana Štironje. Također, prisustvovala su članice Nevladine udruge Anima, koje su i prijašnjih godina obilježavale današnji datum.

Radio Dux

Na praznik zajednice počela obnova rodne kuće bana Jelačića u Petrovaradinu

Ministrica kulture i informiranja Srbije Maja Gojković i čelnica Hrvatskog nacionalnog vijeća (HNV) Jasna Vojnić oslikavanjem lika bana Josipa Jelačića na zidu svečane dvorane označile su u subotu 16. listopada početak unutarnjih radova na obnovi njegove rodne kuće.

Radove na rekonstrukciji objekta u vrijednosti 100.000 eura, kako je rečeno na svečanosti, financirat će srbijanska vlada uz potporu vojvođanske i grada Novoga Sada.

Nakon potpune obnove povijesne građevine ona će biti spomen dom najpoznatijeg hrvatskog bana, sjedište više organizacija i središte okupljanja mjesnih Hrvata.

Svečani početak obnove priređen je na jedan od četiriju praznika hrvatske zajednice u Srbiji - Dan rođenja bana Jelačića.

„Drago nam je da u ovome sudjeluju visoki predstavnici Vlade Srbije jer to pokazuje da su spremni i na daljnju suradnju. Ovo zapravo treba biti primjer kako se i sva ostala otvorena pitanja Hrvata u Srbiji trebaju rješavati“, rekla je među ostalim u govoru predsjednica HNV-a Jasna Vojnić.

Istaknula je kako je riječ o velikome postignuću, ali da hrvatska manjina očekuje dobru volju srbijanske vlasti i kada su u pitanju zajamčeni zastupnički mandati u Skupštini Srbije, razmjerna zaposlenost u državnim institucijama, dostatna financijska sredstva za rad vijeća, pozitivna slika u medijima ili zaštita kulturnih dobara Hrvata u Srbiji.

Za srbijansku ministricu Maju Gojković rodna kuća i njezina obnova istinski su simboli „želje da pridonesemo očuvanju tradicije, običaja i kulture hrvatske nacionalne manjine u našoj državi“.

„Time dokazujemo našu opredijeljenost da gradimo bolje odnose i razumijevanje između srpskog i hrvatskog naroda“, rekla je među ostalima ona.

Otkup i predaju rodne kuće bana Jelačića hrvatskoj manjini, te početak njezine obnove, pozdravio je i izaslanik Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Hrvatske Dario Magdić.

„Nadam se i vjerujem kako je današnja proslava nastavak razvoja pozitivnih događaja započetih prije godinu dana kada je ova kuća sredstvima Republike Srbije otkupljena i predana HNV-u, te je već započela njezina obnova. To nam jasno ukazuje da zajedno trebamo raditi i graditi, na dobrobit naših autohtonih zajednica i društava“, poručio je na svečanosti.

Otkupljene dužnosnike i predstavnike hrvatske zajednice u Srbiji pozdravio je ovom prigodom i predsjednik Vlade Autonomne pokrajine Vojvodine Igor Mirović.

Rodna kuća bana Jelačića nalazi se u središtu Petrovaradina, pokraj Novoga Sada.

Na povijesno značenje objekta, izgrađenog 1745., upućuje spomen-ploča obnovljena u listopadu 2001. u povodu obilježavanja 200.-te obljetnice rođenja najpoznatijeg hrvatskog bana.

Povijesno zdanje hrvatskoj je zajednici na upravljanje predano u listopadu 2020. na svečanosti kojoj su prisustvovali predsjednik Srbije Aleksandar Vučić i hrvatski ministar vanjskih i europskih poslova Gordan Grlić Radman.

U otkup dijela kuće srbijanska vlada je uložila 600.000 eura.

Petrovaradin je drevni, vojni grad koji je bio važna točka otpora Austrougarske od prodora turske vojske u 17. stoljeću, kada se ovdje naseljavaju Hrvati.

Početak 19. stoljeća Hrvati su činili više od pedeset posto ukupnog stanovništva, no danas ovoj zajednici pripada tek desetina cjelokupnoga gradića.

(Hina)

Blagoslov grobova na groblju sv. Agate u Mrčevcu

Campo Santo

Sjećamo se najmilijih, svijeće i cvijeće – Svi sveti i Dušni dan

I ove godine velik broj građana obilježio je blagdan Svih svetih i Dušni dan tradicionalnim odlaskom na groblje, postavljanjem cvijeća na grobove i paljenjem svijeća. Na taj način se sjećamo naših najmilijih koji više nisu s nama.

Misnim slavljinama u crkvama diljem Boke kotorske obilježen je spomen na svete mučenike, blagdan Svih svetih, a građani su posjetili grobove najmilijih, zapalili svijeće i zajedno se pomolili za pokojnike.

Dan sjećanja, Dušni dan, obilježava se od početka XI. stoljeća na poticaj sveca, benediktinskog opata

iz Clunyja, svetog Odilona. Po kršćanskoj tradiciji, koju su prihvatili i mnogi nekršćani, ta dva dana u godini vjernici se posebno sjećaju i u duhu povezuju sa svojim pokojnicima, a time jačaju i svoju vjeru u zagrobni život i Božju nagradu.

Groblja diljem Boke kotorske oba su dana bila puna ljudi koji su došli obići i urediti vječna počivališta zemaljskih ostataka svojih najmilijih, u tišini uz cvijeće i svijeće.

Boka News

8. 9.
**Novi broj časopisa
Hrvatskoga glasnika**

Nakon duže pauze zbog nedostatka financijskih sredstava, iz tiska je izašao novi broj časopisa Hrvatskoga glasnika. U ovom izdanju, između ostalog, objavljeni su tekstovi o ustoličenju kotorskog biskupa mons. Ivana Štironje u katedrali svetog Tripuna, lokalnim izborima u Hrvatskoj, proslavi 70 godina rada Hrvatske matice iseljenika, tradiciji gađanja kokota u Perastu, valorizaciji Kotora, o KotorArtu i don Brankovim danima muzike, Marku Franoviću iz Sydneya, začecima turizma u Kotoru i Boki kotorskoj..., kao i redovite rubrike Aktualnosti i Kronika Društva.

10. 9.
**Grlić Radman, ministar vanjskih
poslova R. Hrvatske,
u posjetu Kotoru**

Ministar se sastao s predstavnicima hrvatskih stranaka i udruga iz Kotora i Tivta u prostorijama Generalnog konzulata u Kotoru. U ime Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore razgovorima je prisustvovala Rafaela Lazarević.

Obraćajući se prisutnima ministar Grlić je, između ostalog, rekao: „Hrvatska svojim institucijama podržava crnogorske Hrvate. Hrvati u Crnoj Gori su lojalni građani ovoj državi. Želim ih ohrabriti da s ponosom, hrabrošću, odvažnošću čuvaju vlastiti identitet koji je na kraju i bogatstvo same Crne Gore. Nama je u

interesu ojačati jedinstvo, slogu i savezništvo među Hrvatima kako bismo na sljedećim crnogorskim izborima imali zastupnika u parlamentu.“

12. 10. Posjet Radio televizije Dubrovnik

Božo Vodopija, reporter Radio televizije Dubrovnik, posjetio je Hrvatsko građansko društvo sa zadatkom snimanja polusatne emisije o Društvu. Sugovornici su bili Tijana Petrović - urednica Hrvatskoga glasnika, Jasmina Bajo - članica Uređivačkog odbora i Upravnog odbora i Tripo Schubert - inicijator tiskanja časopisa i prvi predsjednik Društva. Najvažnija tema razgovora je bila izdavačka djelatnost Društva s posebnim akcentom na probleme vezane uz tiskanje časopisa izazvane teškom financijskom situacijom. Poruka sugovornika vezano uz to jest da se ovaj jedinstveni pisani medij Hrvata u Crnoj Gori mora financirati namjenskim sredstvima iz proračuna obje države, a ne da o tome odlučuju komisije na natječajima.

20. 9. Produžen ugovor za poslovni prostor

Skupština Općine Kotor donijela je 1. 9. 2017. godine Odluku o dodjeli prostora za rad Hrvatskoga građanskog društva. Prostor površine 52,98 m² nalazi se u starome gradu na broju 351 u blizini Generalnog konzulata Republike Hrvatske.

Odlukom Komisije za poslovne prostore Ugovor je bio produžen do 1. 9. 2021. godine. Komisija je 20. rujna donijela odluku da se zakup produži do 1. rujna 2023. godine i uputila je Skupštini na verifikaciju.

20.10. Sastanak Upravnog odbora

20. 10. 2021. godine održan je sastanak Upravnog odbora HGD CG. Na sastanku je usvojen zapisnik s prethodne sjednice, analizirano financijsko stanje, a posebna pažnja posvećena je dogovoru vezano uz pripremu sljedeće redovite sjednice skupštine i proslave 20. jubilarne godišnjice Društva. Odlučeno je da će se početkom prosinca na prikladan način, u skladu s epidemiološkom situacijom, obilježiti ovaj značajni jubilej, te da će se o detaljima i zaduženjima naknadno dogovoriti.

Donosimo zanimljiv serijal o začecima turizma iz pera Snežane Pejović, arhivistkinje u Državnom arhivu Crne Gore - Istorijskom arhivu Kotor

ZAČECI TURIZMA U KOTORU I BOKI KOTORSKOJ PREMA DOKUMENTIMA KOTORSKOG ARHIVA (3)

PODACI O ZNAČAJNIM OBJEKTIMA U KOTORSKOM OKRUGU

MJESTO	ZNAČAJNI OBJEKT	NAPOMENE
Kotor	<ol style="list-style-type: none"> 1. Riznica Katedrale. Ovdje zadivljuju dragocjene skulpture u najfinijem mramoru i brojne slavne relikvije, među kojima prednjači po jedinstvenoj izradi zlatni okov s dragim kamenjem u kojem se drži glava svetog Tripuna i jedan križ od kristala iz stijene, s komadom pravog križa. U ovoj Riznici čuva se križ kojim je bio udijeljen apostolski blagoslov carskoj vojsci u posljednjoj opsadi Beča [u originalu stoji: Buda] u borbi protiv Turaka. 2) Slika raspeća u Katedrali, rad Tintoreta. 2) „Štovanje Sveta tri kralja” (ili Bogojavljenje), slika Ticijana u crkvi sv. Josipa. 3) Crnogorski pazar pokraj vrata od Rijeke, značajan jer predstavlja stjecište čitavoga trgovačkog prometa iz Crne Gore. 4) Tvrđava Sv. Ivan i utvrđenja koja povezuje planinski dio s gradom. Ona su slavna u historiji domovine po raznim opsadama koje su odbijene u borbi protiv Turaka, a posebice po onoj iz godine 1539. protiv Hajrudina Barbarose koji je stigao s 30.000 ljudi i 200 galija da osvoji Kotor, odakle je bio pobjednički odbijen. 	<p>Kotor je drevni grad koji su osnovali Sicilijanci iz Askra, zbog čega nosi još i ime Askrij. Bio je slobodna republika, a potčinio se Veneciji 1420. godine uz očuvanje svojih vlastitih statutarnih zakona. Kotor ima brojne slavne ljude u prirodnim i društvenim znanostima, u vojsci, i uživao je najveće privilegije u Mletačkoj Republici. Dobrovoljno se predao Austriji 1797. godine. Propatio je zbog potresa i raznih opsada grada kojima je bio podvrgnut.</p>
Dobrota	<p>Veliko i bogato naselje pokraj Kotora. Crkva sv. Eustahija ukrašena je lijepim mramorom, a u onoj drugoj, sv. Mateja, čuva se jedna relikvija dragocjene krvi.</p>	

Perast	<ol style="list-style-type: none"> 1) Crkva Gospa od Škrpjela na školju s istim imenom. Zaslужuju da se pogledaju lijepe slike Peraštana Kokolje, učenika Venecijanske škole, kojima su ukrašeni zidovi, ostalo je pokriveno zavjetnim pločicama od srebra. Lijepo skulpture i mramorni kipovi ukrašavaju hram u čijoj Riznici se mogu vidjeti znamenja viteških redova kojima su tijekom vremena bili odlikovani građani Perasta. 2) Jedna slika koja predstavlja šesnaest ruskih kneževa kako su učili matematiku i pomorske nauke u Perastu kod slavnog Peraštana Marka Martinovića u doba Petra Velikog, ruskog cara. 3) Razne slike značajne zbog nastojanja da podsjetite na pomorske pobjede i da izvijeste o borbi Peraštana protiv Turaka i gusara. 4) Jedan mač koji je grof Zrinski poklonio Općini Perast prilikom jedne od pobjeda Peraštana protiv Turaka. 	<p>Malo i slavno gradsko utvrđenje koje je imalo privilegije rimske kolonije i koje je dalo ljude u društvenim i prirodnim znanostima i u slavnjoj vojsci. Peraštanima je mletačka uprava bila povjerala Veliki barjak ili zastavu Republike i na temelju toga je ovaj kraj dobivao posebne povlastice.</p>
Risan	<p>Tu se vide ruševine staroga grada Rizinjuma i ostaci mozaika. Može se primijetiti jedan procjep pokraj rijeke Carine. Risan je bio prijestolnica kraljice Teute, odakle su iskopane jedna statua i drugi nalazi.</p>	
Prčanj	<p>Lijepo i bogato naselje pokraj Kotora. Tu se uzdiže veličanstvena crkva Bogorodici, ali još nije završena.</p>	
Herceg-Novi	<ol style="list-style-type: none"> 1) Tvrđavu Španjola podigli su vojnici onog naroda koji je od Turaka osvojio grad zajedno s Mlečanima godine 1538. Uz prigradsku crkvu sv. Ane vide se grobovi 5.000 Španjolaca koji su pali kada su pružali otpor Muslimanima, godine 1539. 2) Pomorski lazaret Meljine. 3) Crkva bogatog Manastira Savina u kojoj se mogu zapaziti razni fini radovi, a posebno jedna lijepa slika nekog ruskog umjetnika. 	<p>Obala Herceg-Novog jedna je od najljepših dijelova Kotorškog zaljeva.</p>
Luštica	<p>Luka Rose. Ova luka je vrlo prostrana i vrlo često je posjećuju brodovi koji plovo Jadranskim morem, Jonskim, Egejskim itd. Posebice zimi veliki broj njih je na vezu i katkad se može vidjeti i do 100 brodova kako očekuju povoljno vrijeme za plovidbu.</p> <p>To je prva austrijska luka na Jadranu na koju se nailazi kada se dolazi s istoka.</p>	

Krtole	<i>Ovdje se nalaze tvornice cigli i crijepa, jedine koje postoje u Okrug u i dostavljaju svoje proizvode također i za potrebe Crne Gore.</i>	
Tivat	<i>Lijepa obala u podnožju plodne i prostrane ravnice i golemih brda.</i>	
Stoliv i Lepetane	<i>Pejzaži koji ukrašavaju obale Zaljeva. U Stolivu nadasve uspijevaju masline, kestenje, trešnje i voće.</i>	
Grbalj	<i>Prostrano područje, zemljište koje je pogodno za uzgajanje svih južnih proizvoda.</i>	
Budva	<i>Stari grad za koji se tvrdi da su ga osnovali Feničani. Tu se vide ostaci jednog dvorca koji su podigli glavari Zete. Grad sada zauzima tijesne granice i jedan poluotok budući da je ostao uništen pri jednom potresu.</i>	<i>Ribolov na sardele je vrlo koristan za ovaj grad i za krajeve koji ga okružuju. Baš ovaj grad je dao mletačkoj vojsci mnoge i poznate ratnike, a oni su im dodjeljivali značajne privilegije.</i>
Paštrovići	<i>Teritorij neposredno pograničan s Turskom [Turskom Albanijom] i Crnom Gorom. Bogat je maslinama.</i>	<i>Stanovnici Paštrovića su vrlo vješti. Oni su dobivali od raznih vlastodržaca, a posebno od Mlečana, plemićke titule i brojne privilegije. Može se primijetiti da su se Paštrovići znali obraniti kako nikada ne bi bili potčinjeni turskoj vladavini.</i>

OPĆA OPAŽANJA

Stanovnici Kotorskog okruga po prirodi su trgovci i ratnici. Njihovo trgovačko poštenje ravno je njihovoj hrabrosti.

Pomorski rat smanjio je bokeljsku mornaricu 1813. godine s 400 na samo 14 lađa duge plovidbe, uz štetu od više milijuna. Zahvaljujući miru i očinskoj brizi sadašnje vlasti, Bokelji godišnje napreduju u naoružanju, to jest od 1814. godine ipak su izgradili 300 brodova duge plovidbe, ne računajući mnoštvo drugih brodova u maloj i velikoj obalnoj plovidbi. Ponovno se otvaraju i održavaju vrlo uspješno mnoge cijenjene trgovačke kuće u Veneciji, Trstu, Odesi, Smirni, na području Crnog mora i Azofskog, u Španjolskoj, Portugalu, Americi i u drugim krajevima.

Također, Okrug je napravio značajni napredak od 1814. godine u zemljoradnji. Primjenjuje se uzgajanje raznih proizvoda ranije nepoznatih.

Okrug obiluje izvrsnim mlinovima za ulje, pšenicu, za voće i svilu. Vlast posebice potiče uzga-

janje murvi pa se o njezinu trošku ovih zadnjih godina zasadilo više od 7.000 stabala. Uobičajeni proizvod mornarskog dvopeka dostiže iznos od oko 100 fforina godišnje. Najbolje ulje dobiva se na Luštici, na hercegnojskoj obali, u Stolivu i u Budvanskom okrugu. Dvije trećine proizvoda koristi se za izvoz. Najbolja vina dobivaju se na hercegnojskoj obali, u Luštici, Paštrovićima i Tivtu. Na hercegnojskoj obali i u Tivtu proizvode se poznati likeri (!): marzemini i muskat.¹ Voće se uzgaja na otvorenom.

Kotorski zaljev daje izvrsnu ribu i to u izobilju. Ribolov na sardele u tom Zaljevu i u vodama Budve proizvede, kada je zadovoljavajući, godišnji prihod od 30.000 fforina.

Što se tiče proizvodnje, kada se ne uzima u obzir korist od pomorstva i trgovine kojima se posvećuje veći dio stanovništva, posebno se ističe pripremanje usoljenog i dimljenog mesa, kao i izrada kožnih predmeta i proizvodnja raznog

¹ Riječ je o vinu.

oružja za potrebe naroda, koje se prodaje u Crnoj Gori i okolnim turskim pokrajinama [Turska Albanija] i Hercegovini.

U pogledu ruda ima mramora u Đurićima, Luštici, Krtolama i Paštrovićima, ali rudnici ovdje nisu u upotrebi. Traga se postoji li u Krivošijama, Paštrovićima i u brdima hercegovačkog područja gvozdene rude i drugih metala, a pretpostavlja se da postoji kameni uglj u Grblju, Morinju i Luštici. Rudnici nisu još istraženi.

Ovdje je nedavno otkrivena kisela voda, mineralna u Ograđenici iznad Paštrovića i bit će izvršena analiza. U međuvremenu, opće je mišljenje da posjeduje ljekovita svojstva.

Isto tako, Kotorski okrug je zanimljiv s gledišta proučavanja ptica jer se skupljaju ptice iz raznih podneblja s obzirom na južni geografski položaj i alpsku strukturu njegova teritorija.

U izobilju se pokazuje među domaćim biljkama istog Okruga mnoge koje su egzotične i nepoznate u drugim dijelovima Carevine.

[Pod naslovom: „Razno bilje Austrijske Albanije“² dan je popis latinskih naziva 101 biljke].

Arisarum volgare. T.
Pilosus verdoides. (?) T.
Lepturus incurvatus T.
Aegylos orata. L.
Beckmannia erucaeformis
Lappago racemosa. U.
Lagurus ovatus. L.
Gastridium lendigerum.
Setaria Stolius.
Crypsis amlata. Ait. (?)
Adropogon (!) [Adropogon] pubescens. V.
Sorgum Alepense. P.
Sesteria elongata. St.
Melica ciliata.
Nardus stricta.
Cyperus esculentus.
Iris tuberosa.
Gladiolus comunis (!) [communis]. L.
Trichonema Balbocodium.
Crocus reticulatus. St.
Sternbergia lutea.
Panocratium marittimum (!).

Dobrota

Colchicum mentanea.
Ruscus amleatus.
Smilax aspicia.
Frittilaria (!) [fritillaria] Meleagris.
Scilla autumnalis.
 „[*Scilla*] *marittima*.
Ophrus (!) [Ophrys] apifera.
Serapias lingua.
Phsenix (!) [Phoenix] dactylifera.
Lycopodium denticulatum.
Osyris Alba.
Cypressus semprevivens.
Aristolochia rotunda.
Laurus nobilis.
Statice reticulata.
 „[*Statice*] *Limonium*.
Plumbago europea (!)
Pterocephalus plumosus.
Lonicera etrusca.
Asperula longistora.
Vaillantia muralis.
Galium rupestre. Vis. (?)
Rubia peregrina.
Centaurea eplendeus.
 „ [*Centaurea*] *rupetris (!)*
 „ [*Centaurea*] *solstitialis*.
Plantrius (?) marittimus (!)
Artemisia camphorata.
 „ [*Artemisia*] *caerulescens*.
Gnaphalium angustifolium.

² Naziv za Boku kotorsku, *Albania Veneta*, iz vremena mletačke uprave ovom regijom, nakon što je Republika Venecija izgubila svoj teritorij na području Skadra, odnosno Albanije.

Achillea macrophylla.
Buphitolmum (!) [Bupthalmum] spinosum.
Inula crithmoides.
 „ *[Inula] viscosa.*
Erigeron graveolens
Senecio Visianiamus. u. sp. (?)
Zacyntha verrucosa.
Scolymus hispanicus.
Carlina corymbosa.
Echinops Ritro.
Xanthium spinosum.
Campanula pyramidalis.
Satureja Thymbra.
Micromeria ipicata.
 „ *[Micromeria] juliana.*
Teucrium flavum.
Stachus (!) subcrenata.
 „ *[Stachus] sabia (!), e foglia.*
Echium italicum.
 „ *[Echium] violaceum*
 „ *[Echium] plantagineum.*
 „ *[Echium] petraeum.*
Lithospermum purp[uro]caer[uleum].
Lycoppis variegata.
Cynoglossum pictum.
 „ *[Cynoglossum] cheirifolium.*
Convolvulus (!) altheoides (!).
 „ *[Convolvulus] cneorum.*
Acanthus spinosissimus
Lysimacchia (!) linum stellatum
Gentiana crispata. Vis.
Smyrium perfogliatum (!)
Atragalus argenteus
Genista Dalmatica
Cytisus argenteus
Vicia tricolor
Psoralea bituminosa
Cotyledon mutillicus
Tamarix gallica
Orchis (?) cemea (?)
Pteroneaum (?) marittimum (!)
Cistus solviae folius
Ramuneulus muricatus.
Anemone hortensis.
Euphorbia peplis
 „ *[Euphorbia] fragifera*
 „ *[Euphorbia] characias*

Diantus (!) [Dianthus] racemosus
Silene Tomasinii (!) [tommasinii]

Nakon akta zavedenog pod br. 346, slijedi drugi sačuvani dokument kao njegov nastavak,³ koji je u povodu posjeta saksonskog kralja poglavar Ivačić uputio predsjedniku Općine Kotor, gospodinu Lukoviću, s detaljnom razradom svih pratećih manifestacija koje bi bile primjerene ovom vladaru:

„Broj 356/p.p. Hitno!
 Gospodinu predsjedniku opštine Kotor!

U smislu kao što ću saopštiti, Carski kraljevski vanredni izasla nik i opunomoćeni ministar dvora iz Drezdena, Njegovo veličanstvo kralj Saksonije, naumio je da preduzme putovanje 7. tekućeg mjeseca pod drugim imenom, grof Hohenštajn [Hohenstein], polazeći iz Praga, a preko Donje Austrije i Ilirije do Trsta, odakle će putovati duž Dalmacije.

Pratlja Njegovog veličanstva biće sastavljena od višeg upravitelja, gospodina Minkvica, ađutanta general-pukovnika, gospodina Mandelsloa i dvorskog ljekara, gospodina doktora Amona.⁴

Od strane Njegovog veličanstva zahtijeva se da budu zabranjena sva odličja koja pristaju njegovom visokom položaju, a koja bi trebalo da se primijene u Carskim kraljevskim državama u takvoj prilici.

Pošto se zato treba ravnati prema tako izraženoj želji pomenutog Njegovog veličanstva, žurim se da Vas obavijestim u vezi s Odlukom od 17. tekućeg mjeseca, broj 346/p, da ne bi smjelo biti spoljašnjeg iskazivanja poštovanja, koja su za slične prilike doslovce propisana važećim zakonskim normama. Dakle, to znači da ne smije da bude ni klicanja, ni zvonjave, niti pucanja iz vatrenog oružja, niti iluminacije.

³ o., c. DACG IAK OK VII-130/₁₋₃.

⁴ Prema opisu putovanja botaničara Biasoletta (već citirano: B. Biasoletto, *Relazione del viaggio* str. 13), u pratnji saksonskog kralja na polasku iz Trsta bili su, osim njega, konzul Saksonije u Trstu *Giovanni Guglielmo Sartorio*, vijećnik u Magistratu, odnosno carsko-kraljevski savjetnik Vlade i predsjednik Političko-ekonomskog magistrata u Trstu *Muzio Tommasini*, koji je kratko bio u pratnji radi svojih obveza, zatim osobni savjetnik kralja i majordom *Minkwitz*, pukovnik i ađutant vitez Mandelsloh te dvorski savjetnik primarijus dr. de Amon.

Ali pošto stanovnici ove pokrajine, a posebno oni iz gradova i važnijih varošica, neće moći da ostanu ravnodušni u prisustvu jedne tako slavne ličnosti, koja se udostojila po prvi put novinom primjera da počasti svojom posjetom ovu pokrajinu, čast i narodni karakter iziskuje čak da se ovdje objavi narodno veselje uz kakvo spoljnje obilježje, koje više pribjegava načinima i običajima nekog od mjesta.

Pošto se rukovodio takvim stanovištem, Njegova ekscelencija gospodin grof guverner proširuje ovdje priloženi program najvažnijih pojavljivanja i narodnih svetkovina koje bi, prema njihovoj jedinstvenosti i raznovrsnosti, mogle privući pažnju i zadobiti odobravanje pomenutog monarha.

Nalazim za potrebno da svoj gospodi sudijama i gospodinu predsjedniku Opštine Kotor saopštim čitav rečeni program i to ne samo za njihovo obauještenje o tome, već da bi se izbjeglo da se slični izrazi javnog veselja ponavljaju u raznim mjestima, a bez zadovoljavajućeg efekta. Uostalom, nijedna od takvih manifestacija neće smjeti da se obavi bez prethodne izričite dozvole, koju dotične mjesne vlasti treba da traže od uvaženog putnika i to posredstvom prije pomenutog njegovog upravitelja dvora. U slučaju da se on ne bi s njima složio, svaka stvar moraće da se odloži.

Dakle, predsjednik Opštine ne bi trebalo da brine o svim zaduženjima, tako da bi svi oni od kojih se očekuju da sudjeluju, uspješno sarađivali i da bi u svakoj prilici spontanost, dobro raspoloženje i opšte zadovoljstvo očigledno prevladali kod ovakvih narodnih manifestacija.

Nepotrebno je napomenuti da konačno najvažnija briga lokalnih vlasti treba da posvuda ovdje vlada dobar red, da u takvoj prilici budu udaljeni prosjaci, oni koji sakupljaju milostinju, nametljivi posmatrači i dječurlija. Štoviše, treba da uredi da se sakupe policijski agenti s namjerom da uspješno bdiju, da se poveća za sada broj koji odgovara potrebi, samo da isti upotrijebe primjerena ponašanja i načine da se izbjegne vika, jauci i svađe u vršenju njihove službe i da ovi pak ne upadnu u oči narodu, a posebno slavnom princu. U drugačijem slučaju ako bi se protivilo ugledu javne uprave, tako bi se stranom princu pružilo mišljenje o manjkavosti uređenja političkih odredbi koje važe u ovoj pokrajini i o slabom uticaju utemeljenih vlasti koje treba da jamče potpuno otklanjanje nepovoljnog djelovanja.

Ako bi Njegovo veličanstvo htjelo da preduzme kakvo kratko putovanje kroz zemlju, dotični mjesni činovnik će hitro da mu ponudi svoju uslugu da ga prati. U slučaju da ova ponuda

Herceg Novi

Karačaj - Pogled iz Tabacine

Karačaj - Sjeverna vrata od Škurde

Prčanj

Forte Mare

bude odbijena, ne treba da zbog toga prestane obaveza istog činovnika da ga slijedi, ili da ide ispred njega, ili na kakvoj primjerenj udaljenosti kako ne bi bio opažen, što se smatra prikladnijim, a da se izbjegne navalica ljudi, pristup prosjacima, onima koji traže milostinju i drugim, kao i ljudima u pohabanoj odjeći.

Gospodin predsjednik opštine će se pobrinuti da se u svakom mjestu koje mu je podređeno pronađe jedna prikladna ličnost, pouzdana i razborita, da posluži kao vodič i na način 'čičerona', kako se obično kaže, da pokaže slavnom

princu sve objekte vrijedne promatranja i one koje bi on isti volio da obiđe.

U ovom predmetu ja se pozivam na prije navedenu odluku br. 346, a samo dodajem da ondje gdje postoje slike ili drugi predmeti da se pogledaju, sve da se dovede u red, kako se sa kakvim stvarima nepristojnim ili neurednima ne bi povrijedio pogled ovog prosvijećenog monarha.

Kako je povjereno rasuđivanju i revnosti ovoga gospodina predsjednika Opštine, ja ne sumnjam da s njegove strane neće proizaći obilje požrtvovane saradnje u ovom susretu, a takođe da će se naći kod dotičnih podređenih vlasti vrlo brižne i fine revnosti, što očekujem, a čemu se nada od strane svih nas prethodno pomenu ti gospodin grof guverner, koji mi je povrh toga uputio posebne naredbe depešom 15. tekućeg mjeseca, broj 99/p.

Kotor, 20. maj 1838.

Napomene za obilježja slavlja, saglasnih narodnim obilježjima, u prilikama dolaska Njegovog veličanstva kralja Saksonije.

U Zadru

Kao vodič Njegovom veličanstvu služiće direktor fabrike gospodin Prezani da mu pokaže značajne stvari.

Gospodin major i ađutant baron Jelačić pratiće takođe Njegovo veličanstvo. Pred Njegovim veličanstvom treba da se pojavi jedan par (muški i ženski) od svake narodne nošnje Zadarskog okruga, a tačno određenih: iz Preka, Silbe, Paga, Arbanasa, Slanog i Morlakije.

Treba da se ostvari jedna tobožnja svadba Morlaka s barjacima i uz svu narodnu raskoš koja se na to odnosi.

Pokazaće se Njegovom veličanstvu kuća Pelegrini s bistama i starinama koje tu postoje. Iz kuće Klete biće preneseni svi minerali muzeja.

U Šibeniku

Prikazaće se jedna veslačka utakmica barki kojima će upravljati žene.

Uz to, ovdje će se izvesti narodni ples (kolo), ako se inače ovo ne bi ostvarilo u Drnišu.

Ako bi se Njegovo veličanstvo držalo puta od Drniša do Knina, na lokalitetu Kosova pokazao mu se odred pandura što je moguće bolje opremljenih.

U Vrlici

Predsjednik opštine treba da istakne neke ličnosti neobičnije odjevene.

U Sinju

Biće predstavljen samostan.

U Splitu

Ples i utrka građana i građanki odvojeno.

Za slučaj da se potom ne bi išlo u Sinj, samostan će se pokazati u Splitu, a ples u Kaštelima.

U Makarskoj

Ako se, pak, u Sinju i u Splitu ne bi ponudio samostan, to bi bilo u Makarskoj, uz isticanje nekoliko osoba u nošnji.

Tvrđava Opuzen

Treba pogledati Metković s pogledom na tzv. Tursku gabelu.

U Vrgorcu

Treba da se siđe na neko mjesto prostrano i uzdignuto kako bi se pogledom obuhvatio veliki prostor turskog tla.

Na Braču

Pogledati brodogradilište Milna.

Na Hvaru

U varošici Vrbosko držati se raznih i najpoznatijih slika.

Na Visu

Ako bi bilo moguće pokazati ribolov na sardele.

Na Korčuli

Moreška uz muziku.

Na Pelješcu

Obratiti pažnju na lijepu žensku nošnju.

U Dubrovniku

Kolo Konavljana i da se pokažu različiti parovi seljaka raznovrsno obučeni.

Na povratku iz Rijeke Dubrovačke treba da se izvede trka barki na Gružu.

U Kotoru

Takozvani ples Sv. Tripuna i regata u zalivu.

Treba da se pokažu osobe u onim raznim narodnim nošnjama.

Napomena:

Na mjestima gdje neće imati ništa da se vidi, treba nastojati da bude prisutan narod bez meteži i tiskanja, ali da svako bude dobro i pristojno odjeven.

[Na poledini]

Primljeno 23. maja 1838. 569, V[idi] b[rojeve] 548, 584. Broj 14.

Upravni okruzi

Gospodinu predsjedniku opštine Kotor.

Iz Ureda.“

Gospa od Škrpjela

Profumi od Gurdića

Mala storija o ljubavnoj juhi

Piše:
Mašo Miško Čekić

Bila je to kotorska radionica u kojoj se izrađivalo najbolje glineno posuđe, dva puta pečeno, bojano i ukrašeno gdje treba i taman koliko treba. Tradicija i meštiri od zanata doprinijeli su da to posuđe bude na cijeni daleko van kotorskog distrikta. U toj radionici, kako je 1624. godine pisao Timotej Cizila, pravilo se različito posuđe – od malih zdjelica do najvećih pinjata.

„Govori se za ranije doba da su izvjesni Korinćani ovdje počeli sa zanatom izrade zemljanih posuda, što još uvijek traje. Tu se posebno izrađuju lonci, pinjate, od vlažne zemlje, koji se postavljaju na jedan toćak za sušenje. Kada se

Srednjevjekovna konoba

tim načinom malo osuše izrađuje im se rućka i ona se lijepi sa strane prema želji, ostavljajući je da se sasvim osuši da bi se mogla peći po prvi put. A poslije se lonci prilikom pećenja tako okreću da dobiju onakvu glazuru kakvu treba da imaju na kraju. Potom se vrši drugo pećenje i lonci su sasvim završeni tako da se u njima mogu pripremati obilate guste i proste juhe – bazzofije“, piše Cizila.

Radionica se nalazila u ulici koja od Gurdića vodi prema centru grada, a čini se da je u njoj blizini bila konoba iz čije se kućine vazda širio opojni miris juhe bazzofije koja se seljacima nudila zajedno sa umakom od bijelog luka, napominje Cizila. Juhe su osnova hrana pućana i seljaka Cizilinog vremena, ali

i dosta kasnije. Te jednostavne juhe bile su glavni obrok, a priprema nije zahtijevala posebno kuharsko znanje niti je oduzimala puno vremena. Jedna od najčešćih juha bokeljskog seljaka i sirotinje bila je prga, pripremana od brašna dobijenog sušenjem i mljevenjem boba, leće i slanog graha. Tome se dodavalo malo brašna neke žitarice, najčešće jećma, i sve zajedno kuhalo u osoljenoj vodi. Gotova kaša se malo pomasti maslinovim uljem i jelo je bilo spremno. Ponekad se u kaše dodavalo po malo blitve, raštana ili vrzota. Dolaskom kukuruza i krtole, prgu polako potiskuju palenta i kaćamak. Kaše su na trepezama bile gotovo svakoga dana, često i za večeru, pa nije čudno što su bazzofija i salsa od ćesna, ma koliko da su predstavnici

Bazzofija

najjednostavnijih jela mediteranske kuhine, značili gozbu koja se dugo pamti.

Bazofija i salsa od česna simboli su talijanske sirotinjske kuhine koja, nakon više-decenijskog zaborava, danas ponovo dospijeva na jelovnike poznatih talijanskih restorana uz prezentaciju na lokalnim, ali i velikim međunarodnim festivalima i smotrama. Trgovci, pomorci, sveštenici, hodočasnici i drugi putnici donosili su i ostavljali u Boku kotorsku mirise i ukuse kuhina raznih naroda, a mi smo, onako po naški, dodavali i oduzimali od recepata prema svom ukusu. Tako su stigli bazofija i salsa od česna. Bokelji su veoma rijetko, gotovo simbolično, zapisivali recepte pa je bokeška kuhina – sve do prije pedesetak godina, počivala na usmenoj tradiciji. Što se bazofije tiče, uz malo traganja, možemo bar približno rekonstruisati recepturu. Jelo se pripremalo samo u proljeće i početkom ljeta, onda kada je u vrtovim najviše artičoke i drugog ranog povća. Neizostavan dodatak ovoj juhi je kruh, star nekoliko dana.

Prema predanju, juha je nastala u Srednjem vijeku u pokrajini Latina regije Lazio u središnjoj Italiji. Služila se hodočasnici u menzama samostana kako bi ih osvježila od dugog putovanja i pružila snagu za nastavak puta. Ima i onih koji tvrde da su recepturu osmislile domaćice kako bi iskoristile bogatstvo povrća koje donosi proljeće, ali i stari kruh. A priča o bazofiji bila bi osiromašena kada ne bi pomenuli i drugo ime ove juhe. Naime, zvali su je i „juha ljubavi”, jer se smatra afrodizijakom: domaćice su je servirale muževima koji su se vraćali s teškog radnog dana sa njiva i vinograda. S obzirom na svojstva koje ova juha ima, muškarci su zaboravljali umor,

čineći svoje žene sretnima. Eto, takva se juha odomaćila u Kotoru, a dodatak salse od česna, starog lijeka za brojne bolesti, povećavao je snagu i otpornost organizma.

Bazofija se priprema jednostavno. Čipula, mladi luk, blitva, tikvice, mladi bob i pera boba, artičoke, selen, petrusin, biž, raštan, česan, salata, kuke, šparoge, morač, žučenića, grančica ruzmarina i drugo povrće se operu i grubo nasjeckaju. Složite sve u pinjatu, naliti vodom da ogrezne i kuhati na laganoj vatri bar jednu uru, uru i po. Juhu začiniti po želji. U zdjelicama za služenje staviti jednu ili dvije fete starog prepečenog kruha, nasuti juhu i malo poskropati maslinovim ulje. Na fetu kruha, prije vrele juhe, razbije se freško jaje. Kada nema jaja, dovoljno je malo gratanog sira – koji se svakako dodaje ovoj juhi.

Svako jelo od ribe, mesa ili povrća obogati salsa od česna, pripremljena po nešto izmijenjenom receptu starih Rimljana koji su je obožavali. Salsa, oštrog ukusa i mirisa, priprema se od zgnječenog česna, maslinovog ulja i izmrvljenog starog kruha uz dodatak soli, papra i malo osta. Sve se dobro bati pirunom dok se ne pretvori u finu salsu.

Bazofija se u izvornom obliku nije zadržala u Boki kotorskoj. Ovu juhu od povrća zamijenila je zelena maneštra koja je sličnog sastava, samo što se nakon kuhanja svi sastojci pasiraju. Tako je stara sirotinjska bazofija postala fina gusta juha koja se, za razliku od bazofije, kuhala i u gospodskim kužinama. Starije bokeške domaćice pamte i paričaju i danas još jedno jelo na bazi povrća iz vrta, veoma slično bazofiji. To je brodet od verdure, slasno, mirisno i zdravo jelo koje danas spada u vegetarijsku kužinu. Nažalost, i ovo jelo polako odlazi u

Gundić

zaborav. Dva su moguća odgovora zašto je Cizila baš bazofiju i salsu od česna pomenuo u Zlatnom volu – bila su mu omiljena ili su bila toliko popularna u narodu da ih je valjalo pomenuti. Kako god, dugujemo mu zahvalnost što oba jela možemo dodati u rječnik bokeške kuhine.

U samostanu

Sretni otok Rab

Piše:
Marin Knezović/ Matica

Postoji mnoštvo pojmova kojima se svakog dana koristimo, no njihovo nam određenje izmiče poput pijeska među prstima. Tako znamo kad smo sretni, no kad taj osjećaj trebamo prenijeti u riječi, definicije, to nam ne uspijeva. Ako nam je teško odrediti što je naša osobna sreća, koliko će nam teže biti utvrditi što je sreća nekoga drugog? Ponekad se pojam sreće koristi uz predmete, pojave, ali i zemljopisne odrednice. Tako je i jedan naš otok za stare Rimljane bio "sretan". Otok Rab su u antici tako nazivali "Felix Arba" - "Sretni Rab". Arb je ilirska riječ koja znači šumovit, mračan, zelen.

Nijedan jadranski otok nema toliko Sredozemlju dragocjene slatke vode poput Raba: više od 300 izvora tajni su poklon Velebita - njegove vode koje k Rabu teku teško dokučivim podzemnim kanalima čine otok plodnim i naprednim

U rimskome svijetu bilo je malo gradova, mjesta, zemalja koje bi Rimljani smatrali sretanima. Zašto bi onda Rab trebao biti sretan? Tajna možebitne sreće ovoga otoka mogla bi biti u njegovim prirodnim obilježjima. Riječ je o prešutnome dogovoru Raba i velike planine nasuprot njemu - Velebita. Velebit je surov gospodar otoka u svojoj blizini. Arktički zrak koji se strelovitom brzi-

nom kotrlja s njegovih obronaka, a zovu ga bura, ne podnosi ni tlo ni životinje ni biljke. Bura, kako bi utvrdila rezultate svoga pustošenja, zemlju zasipa solju osuđujući je na najniže oblike flore i faune. To na Rabu pak nije slučaj. Njege od bure čuvaju brda Kamenjaka. Živ, plodan i sretan otok održava u antici veze s cijelim Mediteranom. Tako će rapski klesar, legendarni sv. Marin,

postaviti temelje jednoga grada i komune na suprotnoj obali Jadrana koja će imati sreću sačuvati svoju slobodu sve do danas – San Marina.

Ipak, ako se jedno razdoblje u povijesti Raba može nazvati sretnim, onda je to ono srednjeg vijeka. Kad francuski redovnik Raoul Glaber u prvoj polovici 11. st. govori o probuđenome optimizmu srednjovjekovnoga čovjeka, koji se izražava u ogrtanju “bijelim plaštem” novosagrađenih crkava, kao da gleda Rab, njegove crkve i njihove romaničke zvonike koji određuju siluetu ovoga mjesta do danas. Čak i kada se pojavi iznenadna velika nevolja, grad ima sreće. Kada ga 1075. opsjedaju strašni Varjazi, odnosno Normani iz južne Italije, poput malog Isusa koga je prenio preko rijeke, zaštitnik grada sv. Kristofor iznijet će i mjesto i pobožni puk iz zagrljaja izvjesne smrti i uništenja. To je središnji trenutak rapske povijesti, “dies victoriae”, dan pobjede 9. svibnja.

Otok obilja

“Dies victoriae” tradicionalno se obilježavao natjecanjem streličara. Doista se činilo kako je Rab pogodio u središte meti kako poput hitre strijele teži napretku i sjajnoj budućnosti. To je otok vina, sira, vune, svile i svakog obilja, otok gordih plemićkih rodova i moćnih pučkih bratovština. Rab uz glavu sv. Kristofora čuva i Mojsijev štap kojim je razdvojio Crveno more, trn iz Isusove krune i komad kruha s posljednje večere.

Tada se, početkom 15. st., nad otokom nadvila sjena moćne Mletačke Republike. Rabljani se opiru Veneciji, biskupi rapskog podrijetla na dvorovima vladara Ugarske i Hrvatske stalno kuju planove za njegovo oslobođenje, ali

Šuma Komrčar

uzaud. Tome se pridružila i uvijek prisutna “crna smrt”. Polovicom petnaestog stoljeća za ruku je kuga povela i plemića i svećenika i pastira, odvevši tamo odakle se nitko nije vratio polovicu stanovništva. Ostale su ruševine i među njima trnje i gušteri - i

tako dijelom do danas. U 14. stoljeću Rab je imao 10.000 stanovnika. Pred pad Mletačke Republike, krajem 18. st. na otoku je tek 3.500 ljudi.

Time je Rab prestao biti sretan otok? Umjesto napadnoga sjaja Rab je postao utočište svojevrzne tihe sreće. O tome

Britanski kralj Edward VIII. poveo je u kolovozu 1936. svoju dvije godine mlađu ljubavnicu na krstarenje Jadranom te pritom posjetio i otok Rab. Najzanimljiviji događaj s njihova ljetovanja je zasigurno u to vrijeme sablažnjivo kraljevo kupanje u uvali Kandarola gdje su se odlučili

okupati goli. Smatralo se to početkom nudizma na Jadranu. Događaj je inspirirao hrvatski autorski dvojac Milana Grgića (pisac) i Alfija Kabilja (skladatelj) za mjuzikl Kralj je gol, praižveden 1994. u zagrebačkome gradskom kazalištu “Komedijska”.

svjedoči nedovršena pohvala otoku zadarskoga pjesnika Jurja Barakovića krajem 16. i početkom 17. st. - spjev "Draga, rapska pastirica". Barakoviću je Rab otok gostoljubivih ljudi i jednostavnoga života, zelenih šuma i pašnjaka, gdje su čuda još moguća, gdje se pastirice pretvaraju (kao u Ovidija) u izvore, a brdima tuma- ra nesretni Kalifronte osuđen, zbog požude, na život u prokletstvu sve do sudnjega dana.

Postupno Rab ipak postaje prijestolnicom "bodulskoga bluza", tužnoga Sredozemlja, beskrajnoga zimskog juga, sapet u vlagu mora i neba, u sivilo bez kraja. Takvim ga je prikazao pisac Slobodan Novak u svome romanu "Mirisi, zlato i tamjan" i redatelj Ante Babaja u istoimenome filmu. Rab je poput stare Madone u navedenome romanu, raspada se, umire, ali ne može i umrijeti. Sanjari o staroj slavi, a tavori i svakodnevnoj bijedi. Takav je sve do pada Mletačke Republike, pa i tijekom 19. stoljeća. I Rab pogađa iseljavanje vezano uz propast vinogradarstva. Posebno je zbog

toga izražen nerazmjer između muškog stanovništva, koje uglavnom emigrira, i onoga ženskog. Godine 1910. gradu Rabu živjelo je 315 muškaraca i 500 žena. Rab je otok ženske usamljenosti i tuge.

Priestolnica "bodulskoga bluza"

Rab postaje otok zdvojnosti i nesreće? Preokret se događa krajem vladavine Habsburške monarhije nad otokom. Blago podneblje i ljepotu oronule baštine otkriva građanstvo nervoznih, zabrinutih, crnim dimom okađenih gradova Austro-Ugarske. Stare palače postaju hoteli, a ribarske uvale pomodna kupališta. Zbog toga Rab spada među rijetke otoke na kojima od polovice 19. stoljeća broj stanovnika ne opada. Svijet pastirice Drage privlačit će turiste i u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, a posebno poslije drugoga velikoga svjetskog sukoba.

Na kraju, je li Rab sretan otok? Nisam siguran. Uvjeren sam ipak kako Rab nudi sreću

i nudi je u izobilju. Ne trebate biti posebno mudri i domišljati kako biste je dohvatili.

Otok su naselili Iliri 350. godine prije Krista, a u 1. stoljeću Rab je postao rimski municipij koji se razvio u važno središte na istočnoj obali Jadrana pod nazivom Felix Arba. Njegov uspon započeo je u drugoj polovici 11. stoljeća i trajao sve do 13. stoljeća, kad je bio pod upravom hrvatskih vladara i Mletačke Republike u obliku slobodne jadranske komune. U 15. stoljeću prodan je Mlecima, pod čijom vlašću je ostao sve do 1798. godine i dolaska Napoleona.

Rab se prvi put spominje u putopisu grčkoga geografa Pseudo Skilaksa koji otoke Rab i Pag spominje pod zajedničkim imenom "Mentorides". Može se pretpostaviti da je već u 3. stoljeću počela proizvodnja vunene rapske tkanine smeđe boje koja je služila za odjeću pomoraca i izradu šatora, posebice kasnije u francuskoj i španjolskoj mornarici poznata pod nazivom arbasius.

POVIJEST BRODSKIH KRUŽNIH PUTOVANJA
U BOKI KOTORSKOJ

ATLANTIS (78)

U svojim rijetkim plovidbama jadranskim morem, Atlantis je nekoliko puta posjetio Kotor

Piše:

Neven Jerković

Tridesete godine dvadesetog stoljeća su u povijesti britanske broderske kompanije Royal Mail Steam Packet ostale zabilježene kao godine putničkog broda ATLANTIS. Skladno građen i luksuzno opremljen, ovaj je brod tih godina uglavnom plovio po ljetnom programu „Metropole Sjevera” sve do ledenih mora Arktika, dok je zimu provodio u karijskim vodama i Sredozemlju.

Pod imenom ANDES sagrađen je 1913. u brodogradilištu Harland and Wolff u Belfastu kao blizanac brodova ARLAZA, ALMANZORA i ALCANTARA. Svi su oni imali po 15363 GT, bili dugi 180 metara, plovili brzinom od 17 čvorova a na svojim su palubama u tri razreda mogli smjestiti 1330 putnika. ANDES je zaplovio na liniji za Južnu Ameriku u rujnu 1913. iz Liverpoola za Valparaiso. Uglavnom plovi iz Southamptona za Buenos Aires tičući luke Lisabona, Rio

de Janeiro i Montevidea. Ne zadugo, jer je uskoro započeo Prvi svjetski rat. Teško naoružan i preuređen u oklopnog trgovačkog krstaša, vršio je ophodnje Sjevernim Atlantikom. Sudjeluje u pomorskoj bitki u kojoj je 1916. potopljen njemački ratni brod GREIF ali i brod blizanac ALCANTARA. Tijekom Prvog svjetskog rata Royal Mail je izgubio preko 100 svojih brodova. Po završetku rata ANDES je 1919. u Belfastu ponovo obnovljen za transatlantska putovanja iz luka Velike Britanije do River Plate. Tako plovi deset godina, da bi 1929. bio još jednom potpuno preuređen ali ovaj put za luksuzna kružna putovanja za 450 putnika u samo prvom razredu i pod novim imenom ATLANTIS.

Njemački napad na Poljsku i početak Drugog svjetskog rata 1939. brod nespremno dočekuje u tada njemačkom Danzingu (poljski Gdanjsk) ali uz dosta sreće uspjeva odatle pobjeći i otploviti prema Southamptonu. Tu je odmah rekviriran za potrebe britan-

ske ratne mornarice i preuređen u brod bolnicu noseći broj 33 na svojim bokovima. Prvo je boravio u egipatskoj Aleksandriji, potom 1940. sudjelovao u evakuaciji iz Norveške da bi sljedeće dvije godine ostao u vodama Indijskog oceana. Sudjeluje i u operacijama savezničkog iskrcavanja u Normandiji. Ratnu epizodu završava 1946., te je nakon kratke raspreme još jednom preuređen i za još jednu novu ulogu. Postaje emigrantski brod za 900 putnika u trećem razredu te tako od 1948. u četverogodišnjem najmu novozelandske Vlade prevozi iseljenike iz britanskih luka prema Australiji i Novom Zelandu. Nakon ovih uspješno obavljenih plovidbi, za ostarjeli brod više nije bilo posla. Raspremljen, nije dugo čekao zlu sudbinu. Izrezan je 1952. u rezalištu Faslane na ušću škotske rijeke Clyde.

U svojim rijetkim plovidbama Jadranskim morem, ATLANTIS je prvi put posjetio Dubrovnik 25. travnja 1932., a 19. rujna iste godine uplovljava u Kotor u sklopu trojednog kružnog putovanja: Southampton – Gibraltar – La Goulette – La Valetta – Kotor – Dubrovnik – Venecija – Philippeville (Alžir) – Malaga – Southampton. Ova- mo opet uplovljava 28. svibnja i 2. rujna 1934., u rujnu 1935. (Southampton – Vigo – Gibraltar – Napulj – Kotor – Dubrovnik – Alžir – Lisabon – Southampton), te ponovo 13. rujna 1936. godine. Posljednji put u kotorsku luku pristaje na kružnom putovanju organiziranom 1937. Sve to je na svojim poznatim art deco slikama ovjekovječio i britanski slikar Kenneth Shoemith. Jedan od najpoznatijih luksuznih putničkih krstaša između dva svjetska rata na svojim plovidbama nije mogao mimoći Dubrovnik i Kotor, koji su i tada i danas prestižne cruise destinacije.

Crtice o Bokeljima u Australiji

Piše:

Branka Bezić Filipović

Hrvati su započeli dolaziti u Australiju ranih 1800-ih. Mahom su to bili mornari koji su dezertirali s brodova na kojima su radili. Veliki dio njih promijenio je prezime po dolasku, zbog lakšeg izgovaranja, pa je često njihovo postojanje ostalo nezapaženo, a teško je rekonstruirati način njihova naseljavanja. Prema Iliji Šutalu, do 1890. godine u Australiji je bilo preko 850 Hrvata. Tu ne ubrajamo one koji su povremeno dolazili brodovima, kao ni one koji su promijenili prezime. Mnoge je privuklo to što je u Australiji otkriveno zlato, ali nakon početnog entuzijazma ili razočaranja, okrenuli su se drugim zanimanjima i postali su radnici, trgovci, pomorci i ribari. Najviše ih je tada bilo iz okolice Rijeke (17,9 %), iz Dubrovnika (11,1 %), s Brača (8,6 %), s Pelješca (7,8 %), s Hvara (5,8 %), iz Kotora (5,1 %), a 10,1 % bilo je iz neodređenih mjesta u Dalmaciji.¹ Prvi su doseljenici uglavnom dolazili brodovima iz Engleske, ali ne kao putnici, već kao mornari, jer bi na taj način platili put. Kliperi su bili brži od ostalih, pa su mogli doći iz Engleske u Australiju

kroz tri mjeseca. Tako je primjerice u Melbourne doplovio kliper *Queen of the East*, 15. lipnja 1854. godine, gdje se iskrcalo 390 putnika iz engleskog Liverpoola. Među njima su bili i prvi hrvatski doseljenici Nicolo Baladinovich, Simon Chillivich, John Lussich, Guivani Perorish, Nicolo Perorish i John Vukasovich. Oko 1880-ih brojni su brodovi s hrvatskim kapetanima i posadom dolazili u Australiju, da bi neki zauvijek ostajali.

Opisujući prve hrvatske doseljenike, Šutalo je prema dokumentima zaključio da

su Dalmatinci u prosjeku bili viši od kontinentalaca, a pogotovo od Engleza. Mahom su se ženili u ranim tridesetim i bili su desetak godina stariji od svojih družica, a svaki peti ženio se udovicom. Imali su u prosjeku petero djece, čiji je mortalitet bio visok u najmlađoj dobi. Budući da je do 1890-ih malo Hrvatica došlo u Australiju, samo 2 % Hrvata imalo je supruge iz svoje domovine. Najčešće su se ženili Irkinjama, Engleskinjama i Skotkinjama. Na groblju Rookwood u Sydneyu samo je 40% Hrvata na nadgrobnom kamenu imalo napisano mjesto rođenja.

Bilo je tu zanimljivih životnih priča. Fascinantna je činjenica da je nekima od tih ljudi svijet bio na dlanu, kako bi mi u Splitu rekli *mala im*

Reklama za brod *Queen of the East* (iz knjige Branka Bezić Filipović: *Hrvatski pomorci u prekomorskim zemljama, Naklada Bošković, Split, 2021.*)

¹ Šutalo Ilija, *Croatians in Australia*, Wakefiels Press, Kent Town, 2004., str. 18.

je bila zemaljska balota. Antonio Milatović iz Kotora došao je poslom u Port Fairy, 180 milja zapadno od Melbournea, 1848. godine. U Australiju je doplovio iz Londona 1843. brodom *Persian*. Postao je kapetan i agent. Postao je vlasnik broda *Portenia* i 1850-ih započeo je prevoziti putnike iz Sydneya u San Francisco, na nalazišta zlata. Učinilo mu se da u Americi ima više mogućnosti zarade, pa je iz Australije zajedno s putnicima prevezao i materijal za gradnju hotela. Tako se već 1851. nastanio u San Franciscu gdje je otvorio *Hotel de Ville*. S vremenom je zaželio kupiti i posjede u Baja Californiji u Meksiku, gdje su se nalazili rudnici srebra i zlata. Otišao je zbog toga na razgovor s meksičkim predsjednikom, ali bio je odbijen. Nastavio je živjeti u San Franciscu, gdje je preminuo 1901. godine.

Mate Tripković, rođen u Kotoru 1851. godine, došao je iz engleskog Liverpoola u Victoriu, brodom *Agnes*. Započeo je kopanjem zlata da bi se nastanio u mjestu Colac, gdje je radio kao radnik. Njegov unuk John Tripovich (prezime prilagođeno engleskom jeziku) postao je istaknuti

član Parlamenta 1970. godine, kao član Australijske radničke partije. U Melbourneu postoji ulica *Tripovich Street*.

Ilija Šutalo je, pred već navedenih, popisao Bokelje koji su se krajem 19. stoljeća našli u Australiji. Bili su to:

Brajkovich Ivan, Herceg Novi, 1884., trgovac ribom u Sydneyu, NSW

Chiorko Vicko, Perast, 1859., rudar u Mount Morgan, Queensland

Čelović Stjepan, Kotor, 1853., rudar u mjestu Wedderburn, Victoria

Čelović Konstantin, Kotor, 1886., rudar u mjestu Wedderburn, Victoria

Dobrich Jure, Kotor, 1854., rudar u Bendigu, Victoria

Filiarich Petar, Herceg Novi, 1882., trgovac u Melbourneu, Victoria

Jaceglav Nikola, Kotor, 1877., trgovac ribom u Sydneyu, NSW

Juras Tomislav, Kotor, 1855., rudar u Fuery creek, Victoria

Jurkovich Ivan, Herceg Novi, 1860., rudar u Inglewodu, Victoria

Lucich Jure, Kotor, 1885., rudar u Walhalla, Victoria

Marich Petar, Herceg Novi, 1877., zaposlen u skladištu, Sydney, NSW

Markovich Bradijo, Kotor, 1863., rudar u mjestu Cue, Zapadna Australija

Perusich Ante, Kotor, 1887., radnik u Melbourneu, Victoria

Petkovich Teodor, Risan, 1862., rudar u Dunolly, Victoria

Polovineo Jakov, Perast, 1878., rudar u Dunolly, Victoria

Reštar Jozo, Kotor, 1880. Pomorac u Innisfailu, Queenslandu

Tomanovich Petar, Kotor, 1860., rudar u Epsomu, Victoria

Usanovich Bozidar, Kotor, 1882., Victoria

Volich Ivan, Kotor, 1864., rudar u Clearmontu, Queensland

Vukasovich Ivan, Kotor, 1854., rudar u Maryborough, Victoria

Vulovich Bozidar, Dobrota, 1875., pomorac u Point Cloatesu u Zapadnoj Australiji

Gippsland Lakes, Victoria

Kamp u Liverpoolu koji je naslikao jedan Hrvat za vrijeme zatočeništva u kampu tijekom Prvoga svjetskog rata. Na vrhu su grbovi Dalmacije, Hrvatske i Bosne, a na vrpci piše Živila Hrvatska. U donjem dijelu piše: Uspomena na moje zarobljeništvo u Liverpoolu, NSW, Australia 1916. (iz knjige Ilije Šutala: Croatsians in Australia, Wakefiels Press, Kent Town, 2004.)

Zanetovich Mato, Kotor, 1875., pomorac u Point Cloatesu Zapadnoj Australiji

Dio tih ljudi koji su došli u Australiju iz Austro-Ugarske, kao Dalmatinci iz Boke kotorske, našli su se u velikim problemima za vrijeme Prvog svjetskog rata.

Mary Stenning², proučavajući australske arhive, naišla je na popise onih koji su u to vrijeme bili internirani u logorima. Naime, početkom rata Vlada Australije donijela je odluku da se registriraju svi oni u dobi od preko 15 godina koji su došli u Australiju iz Austrije. Često se to odnosilo i na one koji su već bili dobili australsko državljanstvo. Ta odluka je naročito pogodila Hrvate, Slovence i Crnogorce. Iako oni nisu bili po nacionalnosti Austrijanci, njihove

su domovine bile pod austrijskom vlašću, pa su bili smatrani Austrijancima, a samim tim i saveznicima neprijatelja. Zatvarani su u kampove od 1914. – 1918. godine na područjima na kojim su se zatekli, a zatim su ih slali u centralni kamp u Liverpool kraj Sydneya.³

Jedan od onih koji su upali u probleme za vrijeme Prvog svjetskog rata bio je kapetan George Mersuglia, rođen u Kotoru 1857. godine. Iz prepiske s praunukom vidljivo je da je bio mornar i čini se da je napustio brod po dolasku u Victoriu kao dvadesetšestogodišnjak. Zabilježeno je da se vjenčao s Christinom Stansforth 1888. godine i da su se skrasili istočno od Melbournea. U arhivima je zapisano da je plovio na parobrodima na jezerima Gippsland od

1886. do 1913. godine kao kapetan. Od 1913. godine radio je u *Geelong Harbor Trust*.

Za vrijeme Prvog svjetskog rata Mersuglia je ostao bez posla u luci jer je bio proglašen saveznikom neprijatelja. Nije ga zaštitila ni činjenica da je primio australsko državljanstvo još 1899. godine.

Nevolja ne dolazi sama, pa mu je 1915. godine preminuo sin Frances, dvadesetsedmogodišnji knjigovođa. Mersuglia je uputio dopis Obavještajnoj agenciji s molbom da ga se vrati na posao jer je morao skrbiti o supruzi i trinaestogodišnjoj kćeri Elizabeth. Dobio je pisma preporuke od Policije, kao i od nadređenih u *Geelong Harbor Trustu*, pa mu je na kraju bilo dopušteno raditi na dokovima i pristaništima na tom području. George Mersuglia umro je 1927. godine, u dobi od 70 godina. Njegovi potomci i dalje žive u Victoriji.

² Mary Stenning bila je kći Mate i Milice Alagić, rođene Vodanović, koji su došli u Australiju 1920. godine

³ Stenning, Mary, *Croatian and Slav Pioneers of Australia*, vlastita naklada, Sydney, 1999. godine, str. 144.

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Časopis Hrvatski glasnik, izdavača Hrvatskog građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore. Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim... ali je i u stalnoj misiji povezivanja dvaju država Hrvatske i Crne Gore

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe. Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

ČASOPIS MOŽETE PRONAĆI:

- U katedrali sv. Tripuna u Kotoru
- U uredu HGD CG
- U Tivtu u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća

Tiskanje časopisa potpomogli:

- SREDIŠNJI DRŽAVNI URED ZA HRVATE IZVAN REPUBLIKE HRVATSKE
- DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA

MEDIJSKI PARTNERI

99,0 MHz i 95,3 MHz

LOKALNI JAVNI EMITER RADIO KOTOR

S ponosom nosimo ime svoga grada!

JANA

CRNA GORA

Croatia Airlines
Rim
Venecija
Vueling
Rim
Volotea
Venecija
easyJet
Milano

Izravni letovi iz Dubrovnika!

Croatia Airlines
Düsseldorf
Frankfurt
Lufthansa
Frankfurt
München
Eurowings
Berlin
Düsseldorf
Hamburg
Hannover
Stuttgart
EasyJet
Berlin
Air Berlin
Düsseldorf
Transavia München

easyJet
Edinburgh
London
Bristol
British Airways
London
Monarch
Birmingham
London
Jet2.com
Belfast
Edinburgh
Leeds
Manchester
Newcastle
Nottingham

Norwegian
London
Thompson Airways
Bristol
Glasgow
London
Manchester
Newcastle
Birmingham

Vueling
Barcelona
Iberia
Madrid
Norwegian
Barcelona
Madrid

SAS
Kopenhagen
Oslo
Stockholm
Norwegian
Bergen
Helsinki
Kopenhagen
Oslo
Stavanger
Stockholm
Trondheim
Finnair
Helsinki

Croatia Airlines
Pariz
Nica
easyJet
Lyon
Pariz
Toulouse
Volotea
Bordeaux
Nantes
Marseille
Transavia France
Pariz

DUBROVNIK AIRPORT
ZRAČNA LUKA DUBROVNIK

☒ headoffice@airport-dubrovnik.hr / ☎ +385 (0) 20 773 100 / ☎ +385 (0) 20 773 322

Velika ljubav za male heroje!

Jana

Kupovinom proizvoda brenda Jana izdvaja se 10% za donaciju Centru za neonatologiju Instituta za bolesti djece u Podgorici.

PERIOD
TRAJANJA AKCIJE:
02.08 - 26.12.2021

IDEA
s Vama krene život

*u akciji učestvuju svi proizvodi brenda Jana

ZG

ZAGREB

GRAD KULTURE / CITY OF CULTURE

pogledajte poslušajte osjetite / see listen feel

ISKORISTITE
MOGUĆNOSTI
KOJE VAM PRUŽA
ZAGREB CARD

USE THE
POSSIBILITIES
OFFERED BY
ZAGREB CARD

